

Deneme

SÜRMELİ TÜRKÇE

Seyf Yılmaz

Süremeli Türkçe

ŞEREF YILMAZ

1 Nisan 1967 yılında Antalya'da doğdu. Antalya Lisesi'nden mezun oldu. 1991 yılında Selçuk Üniversitesi Eğitim Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü'nü bitirdi. *Millî Kültür*, *Gençliğin Sesi*, *Türk Edebiyatı*, *Yağmur*, *Berceste ve Dergâh* dergilerinde şiir ve yazıları yayınlanan Şeref Yılmaz, 1992-1995 yılları arasında Semerkant Alishir Nevai Üniversitesi'nde "Çağdaş Türkiye Türkçesi" dersleri verdi. Vatanî görevini Kars'ın Kağızman ilçesinde tamamladı. 1998-2002 yılları arasında özel bir üniversitede Türk dili dersi okuttu. 2002 yılında yüksek lisansını bitirdi. 2002-2004 yılları arasında Avustralya'da Türkçe dersi verdi. Türkiye Yazarlar Birliği üyesi olan Şeref Yılmaz, bir yayınevinde yayın yönetmenliği yapmaktadır.

Yayınlanmış Eserlerinden Bazıları:

Her şey Senin İçin (şiir)

Hüznü Çalan Mevsimler (şiir)

Dünyanın Dibi Avustralya (gezi-hatıra)

Erguvan Hasreti (deneme)

syilmaz@sutunuyayinlari.com

SÜRMELİ TÜRKÇE

Şeref YILMAZ

SÜRMELİ TÜRKÇE

Copyright © Sütun Yayınları, 2005

Bu kitaptaki metin ve resimlerin, tamamının ya da bir kısmının, kitabı yayımlayan şirketin önceden yazılı izni olmaksızın elektronik, mekanik, fotokopi ya da herhangi bir kayıt sistemi ile çoğaltılması, yayımlanması ve depolanması yasaktır.

Editör
Kalender YILDIZ

Kapak
Engin ÇİFTÇİ

Mizanpaj
Necmi TOPAL

ISBN
975-9089-12-2

Yayın Numarası
13

Basım Yeri ve Yılı
Çağlayan Matbaası / İZMİR Tel: (0232) 252 20 96
Kasım 2005

Genel Dağıtım
Gökkuşuğu Pazarlama ve Dağıtım
Alayköşkü Cad. No: 12 Çağaloğlu/İSTANBUL
Tel: (0212) 519 39 33 Faks: (0212) 519 39 01

Sütun Yayınları
Emniyet Mahallesi Huzur Sokak No: 5
34676 Üsküdar/İSTANBUL
Tel: (0216) 318 42 88 Faks: (0216) 318 52 20
www.sutun yayinlari.com

*Türk dilinin büyük ustası
Kaşgarlı Mahmud'un aziz
hatırasına...*

İçindekiler

Söz başı	11
Sürmeli Türkçe.....	13
O gül endam.....	17
Bir hoş seda	21
Kara bir yazı	25
Özür beyanındadır.....	29
Türkçeyi gözlerinden okumak	33
Türkçenin şefkat ve feraseti.....	37
Kelimenin altında buzağı aramak.....	41
Hangi dil daha insancıl.....	47
Hâkim dil	51
Dilimize yansıyan inancımız.....	55
Kelimelerin psikolojisi.....	59
Gül tutmak.....	65
Gülün nazı bülbülün niyazı.....	67
Nadan ile sohbet etmek güçtür bilene	71
Nasihate dair.....	73
Söylemez amma neler bilir âşık	77
Sözün demi	81
Şiirle uğraşmak	85
Şiir bahsine bir haşiye	89
Şuara suresi ışığında şair ve şiir	93

Türk dili o kadar mükemmel ve o kadar kıyasıdır ki bu dili sanki lisanîyat âlemleri vücuda getirmiştir.

Max Müller

Söz başı

Yeryüzünde üç bine yakın dil konuşuluyor. Bunların hepsi, aynı işlerliğe ve etki alanına sahip değil şüphesiz... Yeryüzünde insanoğlunun konuştuğu dilleri, "*zengin-fakir*" ya da "*canlı-ölü*" diller olarak tasnif edebiliriz.

Bir dilin zengin ve işlek olmasının yanı sıra, tesir gücüne sahip olması, o dili konuşan fertlerin sayısı ile doğru orantılıdır. Bir dili ne kadar çok insan konuşuyorsa, o dil o kadar işlek ve o kadar etkilidir. Konuşulmayan diller, ilâhî kitapların dilleri bile olsa, ölmeye mahkûmdur. Sınırlı sayıda kişi tarafından konuşulan İbranice ve Lâtince, bunun en açık örneğidir.

İngilizce, bugün dünya dili... Bu dilde nazil olmuş ilâhî bir kitap yoktur ama bu dil, bugün bütün dünyayı etkiliyor. Öyleyse, "*Dilin nüfuzu, o dili konuşanların nüfusuyla doğrudan ilgilidir.*" diyebiliriz.

Türkçe, bir zamanlar dünyanın en zengin ve etkili dilleri arasında idi. Bugüne gelince; bu zenginlik hâlâ devam ediyor ama etki alanı için aynı şeyi söyleyemeyiz. Sebebi de, bu dili konuşan fertlerin, dünyayı âdeta istilâ eden batı dilleri karşısında, kendi dillerini konuşmaktan utanır hâle gelmeleridir.

Türkçenin fakir bir dil olduğuna da, fakirleştiğine de hiçbir zaman inanmadım. Türkçenin; tarih sahnesine çıktığı günden beri, yamaçlarında hep yediveren güller açtı.

Bugün hâlâ mısralarını, berceste gibi okuyup ezberlediğimiz söz sultanları, hep Türkçe ile yazdı. Bununla da iftihar etti. Ali Şir Nevaî, Çağatay Türkçesinin sultanı olmayı, Türkçe söyleyerek hak etti. "*Türkçenin derinliklerine dalınca, gözüme on sekiş bin âlemden daha zengin bir âlem göründü.*" sözü ona aittir. Bugün her şeye rağmen, Türkçemizi konuşmaktan haz duyan insanların sayısının artması, kaderin gelecekte Türkçemize tekrar önemli bir rol biçeceğinin işareti olsa gerek. "*Bana Arapça ile Türkçeyi, aynı seviyede kullanma kabiliyeti verilse, ben Türkçe konuşmayı tercih ederim.*" sözünün, bir hak dostuna ait olması ne kadar manidardır!

Yabancıların bile hayran kaldığı bu dili konuşmak, bana tarifsiz haz veriyor. Türkçe konuşmaktan keyif alan yabancıların varlığı beni mutlu kılıyor. Dünyanın değişik coğrafyalarında, Türkçe konuşanların sayısının artması beni duygulandırıyor. Bunun sebep ve gerekçelerini, Türkçenin engin deryasından çıkardığım birkaç incede göstermeye çalıştım. O incileri, Türkçenin gerdanına kim benimle beraber dizmek istiyorsa, bu dükkâna girebilir.

Sürmeli Türkçe

Arap ve Fars dilinin önemini ifade etmek için söylenmiş Farsça bir ibare var:

*“Zeban, zeban-ı Arab est
Zeban-ı Farisî şeker est”*

Yani; *“Arap dili hakiki dildir, Fars dili ise şeker dildir.”* demek isteniyor. Peki, bu durumda Türk dili için ne söylenebilir?

Yukarıdaki ibareye, şöyle Farsça bir ilâve yapmak mümkün:
“Zeban-ı Türkî sengin ü rengin est.”

Böyle bir ibare, aslında Türkçenin kıymeti adına bir fazlalık değil, aksine Türkçeye lâyük olduğu seviyeyi teslim etme demektir.

İbare Farsça olduğu için, ilâveyi de Farsça söylemiş oldum. Türkçeye şöyle çevirebiliriz: *“Türk dili, sengin, hareketli ve renkli bir dildir.”*

Türkoloji terbiyesi almış insanları bir tarafa koyalım... Genel dilbilimi (lenguistik) ile uğraşan insanların iyi bildikleri bir gerçek vardır ki Türk dili zengin, hareketli ve renkli dildir. O hâlde, benim burada yaptığım ilâve, bilinen bir gerçeğin Farsça söylenmesinden ibarettir.

Türkçenin, çok eskilere dayanan bir geçmişi var. Orhun Abideleri'ndeki dil, dil bilimi açısından (morfolojik, fonetik, sentaks ve semantik) incelendiğinde, Türkçenin köklü bir geçmişe sahip olduğu açıkça görülür.

Orhun Abideleri'ndeki dil bu kadar işlenmişse, bu dilin geçmişi karanlık çağlara kadar uzanıyor demektir.

Türkçenin başlangıcını milâttan önceki yıllara kadar dayandırmak, hamasetin ötesinde bir gerçeğin ifadesidir. Bu yönüyle Türkçenin uzun bir geçmişi var...

Dil ne kadar uzun bir geçmişe sahipse ve ne kadar uzun süre işlenmişse o nispette zenginleşir. Öyleyse Türkçe zengin bir dildir.

Türkçenin hareketli bir dil olmasının sebebi, Türk milletin in ordu millet olması, at sırtında göçebe ve hareketli bir hayat yaşamasıdır.

Türkçe renkli bir dildir...

Ne demek renkli dil?

Zaman zaman kendi aramızda konuşurken, *“Türkçe ne kadar elâstikî bir dil, ne tarafa çekersen o tarafa gidiyor.”* deriz. Bu ifade, *“renkli dil”* sözünün daha zevksiz ve avamca söylenmiş şeklidir. Aslında, *“Türkçe ne kadar renkli bir dil!”* demek istiyoruz.

Kelimelere zaman içinde değişik anlamlar yükleme bakımından Türkçe müstesnadır. Bu durumu, birkaç kelimedede değil, onlarca hatta yüzlerce kelimedede göstermek mümkündür. Ancak biz burada sadece *“sürmeli”* kelimesinin üzerinde duracağız.

“Sürmek,” basit şekliyle Türkçe bir fiildir... *“Sürme, sürgün, sürü, süre, süreklî”* gibi kelimeler bu fiil kökünden türemiş isimlerdir.

“Sürmek” kelimesi, başlangıçta fiil olarak bir tek anlamda kullanılmasına rağmen acaba bugün kaç değişik şekilde kullanılıyor?

Hemen aklımıza geliverenleri cümle içinde kullanmaya çalışalım:

“Düşmanın üzerine at sürmeli/Tarlayı bir an önce sürmeli/Sıcak ekmeğe tereyağı sürmeli/Boşuna uğraşma kapılar sürmeli/Kaşla-

rı kara, gözleri sürmeli/Çoban, koyunları dağa sürmeli/Bugünkü görüşme kısa sürmeli/Vatan haini olanları Sibiryaya sürmeli/Orduyu bir an önce cepbeye sürmeli/Kurtulduğuna şükredip elini yüzüne sürmeli/Topun ağzına mermi sürmeli”

Yukarıdaki kullanımların hepsi temelde bir tek kelimeye dayanmaktadır: Sürmek.

Bir kelimeye bu kadar değişik alanda, bu kadar değişik anlamlar yüklenmesi, bir iki yılda gerçekleşecek olay değildir. Bu iş için asırlar gerekir.

Türkçe, zaman içinde işlene işlene öyle bir hâl almıştır ki, Nedim'in büyüleyici ifadesiyle, nezaket bile haddeden geçirilmiştir.

Bu, işlenmiş olan saf altını, bir kere daha işleme tabi tutma demektir.

İstanbul ağzı, yıllarca işlenmiş olan Türkçeyi, potasında tekrar tekrar eritmiş ve ona en güzel şekli vermiştir.

Düşünün, hatırladığınız bir kelime, tıpkı bilgisayar ekranından dökülüyor gibi, hafızanızda anında farklı çağrışımlar yaptırarak ve siz kendinizi bir kelime cümbüşü içinde bulacaksınız. Bu, her dilde görülebilen bir özellik değildir.

Türkçenin, İslâm kültürüyle eriştiği noktada elde ettiği bir bereket de vardır ki, çok az dile nasip olmuştur. Bundandır ki Türkçe, zengin, renkli ve hareketli olmasının yanısıra bereketli bir dildir.

O gül endam

Fiiller, dilin özü... Dil, varlığını onlara borçlu... Fiiller, kuşaktan kuşağa taşınan genler... Sağlam ve güvenilir kaynak... Dilin temel özellikleri, gelecek nesillere ancak fiillerle taşınabilir...

Fiiller sağlam... Fiiller küheylân... Fiiller, dili ayakta tutan kaide... Fiiller, dilin özünü zaman aşımından koruyan kahraman... Orhun Abideleri'ndeki mirası günümüze taşıyan cevher...

İsimler farklı... Rüzgârda dökülen yapraklar gibi... İsimler güçsüz... İsimler kaypak... Ve isimler, bir o kadar da dönük... Tarihten günümüze kadar gelememiş çok isim var... Yollarda dökülüp kalmış... Erimiş, çürümüş ve özünü yitirmiş... Ters yönden esen rüzgârlara dayanamayıp kendini kaybetmiş... İstisnası var elbette... Ama bu, ismin yapısında var olan sevimsiz bir özellik... İsim, zamana karşı koymaktan aciz... Zamana göre şekil ve biçim alan renksiz ve mukallit varlık...

Fiil, zamana karşı direnen ve direndikçe güçlenen cesur kahraman... Her uğrak yerinde bir çift renkli gül derip devam etmiş yoluna... Ve günümüz Türkçesindeki rengârenk kullanımlar, rengârenk söz grupları ve deyimler, rengârenk atasözleri ve özdeyişler hep onun eseri... Renklendikçe genişliyor yeri...

Fiillerin gözü pek... Onlar, dilin korunmasına kendini adayan kahraman... Dilin tarihî özelliği, altın madalya gibi fiillerin göğsünde parlar... En tatlı kullanımlar, onun tarlasında harman olur... Bir tanesi, kim bilir kaç isme bedel? Gamze çakar dört bir yana ve parmağında oynatır isimleri... O isimler ki, ancak fiillerin kollarında çıkarırlar tarihin yorgunluğunu...

“Gelmek, gütmek, gezmek, görmek, almak, açmak, kaçmak, göçmek, içmek, tutmak, atmak...” Her biri, tarihten akan pınarın en billur suyu... İçmeye doyulmaz...

Atmak fiili, bunlardan sadece birisi... Kullanım alanından biraz söz edelim...

“Atmak,” arı duru Türkçe bir fiil... Hiçbir rüzgâr etki edememiş... *“Atmak”* fiili, Orhun Abideleri’ndeki temel taşlardan sadece bir tanesi... Yerinden oynatılamamış...

“Atmak,” her şeyden önce, tek başına bir fiilin adıdır... Vadide açan zambak gibi... Hayatın bütün zorluklarına rağmen açmaya karar vermiş... Başlangıçtaki şekliyle *“atmak,”* sadece bir çiçek, bir renk... Başka şekli yok... Güneş açmış, mehtap çıkmış, gün dönmüş ve ikinci bir renk katılmış bu çiçeğe... Derken, renkler birbirini izlemiş... Nereye kadar? Orasını hep beraber görelim. Gerçek ve mecazî anlamlarıyla beraber aklımıza gelen kullanımları bir bir yazalım.

“Adım atmak, el atmak, omuz atmak, kafa atmak, yabana atmak, kalbi atmak, gol atmak, fark atmak, can atmak, ortaya atmak, silâh atmak, kendini eve atmak, tekme atmak, kurt atmak, tuz atmak, kabkaba atmak, boy atmak, pençe atmak, önüne atmak, omzuna atmak, aşık atmak, zarar atmak, ok atmak, çöpe atmak, kafası atmak, su atmak, kapağı atmak, pabucunu dama atmak, kendini yerden yere atmak, kendini yatağa atmak (kendini eve atmaktan farklı), elini cebine atmak, balgam atmak, tüükürük atmak, çamur atmak, rengi atmak, arabaya yük atmak, sırtından yü-

kü atmak, şafak atmak (hem gerçek, hem mecazî anlamda), kemik atmak (hem gerçek, hem mecazî anlamda), çimdik atmak (argo), tepesi atmak, iftira atmak, suçu üstüne atmak, kafasının tası atmak, imza atmak, tarih atmak, ücra bir yere atmak, pamuk atmak, bir kadeh atmak, nâra atmak, sınıftan dışarı atmak, mektup atmak, çekingenliği atmak, benzi atmak, oy atmak, göbek atmak, kelek atmak (argo), duman attırmak, toprak atmak, taş atmak (hem gerçek, hem mecazî anlamda), kürek atmak, kafadan atmak, kumbarayaya para atmak, makineye çamaşırları atmak, hava atmak, yukarıdan bildiri atmak, telefonda iki kontör atmak, işten atmak, ateşe atmak, içine atmak, teblikeye atmak, tohum atmak, lâf atmak, çamur atmak, göz atmak, çizik atmak, madik atmak (argo), çalım atmak, çelme atmak, çıkarıp atmak, boya atmak, boyası atmak (boya atmaktan farklı), künde atmak, sigorta atmak, ağ atmak, olta atmak, sıfır atmak, makas atmak, fırça atmak (argo), tur atmak, sıfırı atmak (sıfır atmaktan farklı), yalan atmak, harflu atmak, ayak ayak üstüne atmak, ter atmak, dalgaların sabile atması, palavra atmak, işkembeden atmak, meteliğe kurşun atmak, volta atmak, olta atmak (volta atmaktan farklı), dayak atmak, tekme atmak, sopa atmak, ileriye atmak...”

Bunlar, aklımıza geliverenler... Yüzden fazla... Her birini bir renk kabul ederseniz, yüzden fazla renk eder... Aynı kökten türeyen “atısmak, atıştırmak, atar damar” gibi söz grupları ve kelimeler, bu sayıya katılırsa, karşımıza çıkacak olan manzaranın rengârenk gülleri, şaşırmamız için yetecektir. Fitnat Hanım'ın ifadesi ile “*Bu bağın gonca-ı rânâsı, muhtac-ı babar olmaz.*”

Her bir kullanım şeklini, bir fetih kabul edebilirsiniz... Türkçede, sadece “atmak” fiiline ait yüzden fazla fetih tespit edebildim demekle acaba atmış mı oluyorum? Hayır, hayır!

Ben bu dili seviyorum... Bu dilin işvesini, nazını, türküsünü, sazını, baharını, yazını seviyorum inanın! Güzelliği,

çağları deldi bu dilin ve nezaketi haddeden geçti... Bir gülen-
dam, bir gülnihal, bir gülbahar gibi fetihler diyarında arz-ı
endam etti hep...

Ey felek! Tasvir edemezsin Türkçeyi her ne tarzda söyle-
sen. Beyan, henüz biçmemiştir o gülendama desen.

Bir hoş seda

Baki kalan bu kubbede bir hoş seda imiş

Bu yazıda, “hoş” kelimesiyle ilgili biraz hoşbeş etmek istiyorum.

“Hoş” kelimesi, Türkçemize Farsçadan gelmiştir. Farsçadaki şekli “*hûş*”tur. Bu kelime geçmiş dönemlerde, kaderin garip bir cilvesi olarak Türkçemizle tanışma bahtiyarlığına ermiş ve Türkçemiz de bu kelimeyi kabul etme büyüklüğünü göstermiştir.

“Hoş” kelimesinin, Türkçemiz tarafından kabul edilmesini, bu kelime adına niçin bahtiyarlık olarak gördüğümü size söyleyeyim.

Bu kelime, Türkçemizle tanışır tanışmaz, sulbüne bir bereketin düştüğünü çok çabuk fark etmiştir.

Süremeli Türkçemizin İslâm kültürüyle kazandığı bir bereket vardır ki, o zemine düşen her tohum yedi veren gibidir.

“Hoş” kelimesi, Farsça olmasına rağmen o kadar bizim olmuştur ki, bu söz kendi zemininde bile ne bu kadar bereket bulabilmiş ne de bu kadar hareket edebilmiştir.

Türkçemiz, “hoş” kelimesinin cilvesine, nazına ve çekingenliğine hoşgörülle karşılık vermiş ve bu sözü tamamen kendi potasında şekillendirmiştir.

“Hoş” kelimesinin sulbünden yıllar sonra gelmiş olan “hoşgörü” kelimesi, nasıl bir efsun taşıyor ki, tamamen Türkçe çizgilere bürünmüş!

Türkçe, “boş” sözüne nasıl bir kimya karıştırıyor da ortaya hoşgörü çıkıyor? Bu durum beni her zaman hayret makamına çekmiştir.

“Hoşgörü” kelimesini, Fars dili “*sittin sene*” çalışsa ortaya koyamazdı. Bu işin içinde kaderin payını da unutmamak gerekir. Demek “hoşgörü” bu millete lâıyk bir sözmüş ki, bizim bereketli zeminimizde ortaya çıkmış.

Dünyanın, iyilik adına daha gözlerinin açılmadığı dönemlerde, bu aziz milletin hoşgörü yamaçlarından derdiği güllerle etekleri çoktan dolmuştu. Altı asır, içindeki azınlıklara bile parmak ısırtan bu soylu milletten doğrusu başka bir hareket de beklenemezdi.

Saadet asrından bütün dünyaya hüزمة hüزمة yayılan hoşgörü, o dönemde yudumlama imkânı bulamayan Avrupa, bu efsunlu kelimeyi, o asrın temsilcisi olan aziz milletimiz sayesinde tanıdı.

Dünya bu millete sevgi ve hoşgörü adına çok şey borçludur esasen. Her ne ise... Bu faslı kapatıp “boş” kelimesine dönüyorum.

“Hoş” kelimesi, sürmeli Türkçemizin bereketli zemininde yeşermiş yediveren tohumlardan sadece biridir.

Şimdi de “boş” kelimesinin içimizde nasıl şekillendiğini görelim.

Farsçadaki “boş” kelimesi, Türkçedeki görmek fiiliyle birleşince, ortaya “hoşgörü” diye hoş bir kelime çıkmış. Bu sözün yerine eskiler, Arapça olan “*müsamaha*”yı kullanırdı. Frenkçeden haberi olanlar ise (bazen ihtiyaç bazen de taklit amacıyla) “*tolerans*” sözünü tercih ederdi.

İlerleyen zamanlarda bu iki kelime de, “hoşgörü” kelimesinin engin hoşgörüsü karşısında, arkalarda kalmıştır. Hiçbirisi Türkçemizde, “hoşgörü” kelimesi kadar sağlam bir zemin bulamamıştır.

Düşünebiliyor musunuz? Farsça bir isim olan “*hoş*” kelimesini isimden fiil yapma eki olan “-*le*, -*la*” ile anında fiil hâline dönüştürmüşüz ve “*hoşlanmak*” demişiz.

Daha sonra “*hoş geldiniz*, *hoş bulduk*, *hoş gördük*” gibi kullanımlar da Türkçemizde hızla yol almış.

“*Hoş*” kelimesini içine kabul ederken âdetâ “*Hoş geldiniz*.” sözüyle karşılık veren Türkçemiz, bu tavrıyla da Türk misafirperverliğini ortaya koymuştur.

“*Hoş geldiniz*.” hitabına muhatap olan “*hoş*” kelimesi artık Türkçenin malı olmaktan hoşnuttur.

“*Hoşsabbet*” ifadesine gelince... Bu kullanım Arapça ve Farsçanın bir araya gelmesinden oluşmuştur.

“*Hûş*” Farsça, “*sabbat*” Arapçadır. “*Hûş sabbat*” ifadesi, zamanla Türkçe kimliğe bürünerek “*hoşsabbet*” şeklini almıştır.

Farsça ve Arapçadan oluşan bir kullanımın içine Türkçemiz nasıl bir efsun katıyor ki, ortaya çıkan kelime Türk'e ve Türkçeye benziyor.

Bir başka kullanım da “*hoşbeş*”tir. “*Hoşbeş*” ifadesi de, muhtemel bir yanlışlığı önlemek açısından üzerinde durulmaya değer.

“*Hoşbeş*” ifadesini, Farsçadaki “*hoş*” kelimesiyle, Türkçedeki “*beş*” kelimesinin birleşmesinden meydana gelmiş sananlar olabilir... Bu doğru değildir. Bu ifadenin aslı, Farsçadaki “*hoş*” kelimesi ile yine Farsça olan “*bâş*” kelimesinin birleşmesidir. Aslı “*hoşbâş*”tır.

Türkçemiz bu söyleyişte Farsça kokusu sezmiş ve onu ustaca bir manevra ile “*hoşbeş*” hâline getirmiştir ki, birçok insan ilk bakışta bu ifadeyi Türkçe asıllı sanır... Böyle sanmakta haklıdılar, çünkü “*beş*” sözü bu çağrışımyı yaptırmaktadır.

“*Hoş*” kelimesiyle ilgili olarak aklıma gelen bir de “*hoşaf*” kelimesi var. Bu kullanım da Türkçemizin malı olmuştur.

“Hoşaf” kelimesinin aslı “hoşâb”dır. “Âb” kelimesi Farsçada “su” anlamındadır. “Hoşâb; boş, güzel, tatlı su” anlamlarına gelmektedir. Türkçemiz bu kelimeyi de Türk estetiğine uydurarak “hoşaf” hâline getirmiştir. Hatta o kadar ki, “hoşaf” sözü deyimleşerek, “yorgun olma” anlamını ifade eder duruma gelmiştir. Bu değişim karşısında sadece Farsça değil, hangi dil olursa olsun hayretini gizleyemez. “Hoş” kelimesinin Farsçadan gelmiş olması görüyorsunuz ki, sonucu değiştirmiyor. Ortaya çıkan ürün bizim damgamızı taşıyor.

Bu kadar çeşitli değişim ve dönüşümleri becerebilmek için imparatorluk diline sahip olmak gerekir. Zaten Türkçemiz eskiden beri imparatorluk diliydi.

“Hoş” kelimesinin dilimize girmesini, Türkçemizin engin hoşgörüsüne vermeliyiz. Zaten Türk'e, Türkiye'ye ve Türkçeye yakışan da bu değil midir?

Kara bir yazı

“*K*ara” sözü, Türkçemizde uzun bir geçmişe sahiptir. Bu sözün anlamı sorulsa birçoğumuz, “*Ak sözünün zıttıdır.*” deriz.

Evet, doğrudur. Türkçede “*kara,*” bir renk adıdır. Bu renk de “*ak*” renginin zıttını ifade eder.

Türkler’in Müslüman olmasından sonra, bu sözle eş değer anlamda Fars dilinden “*siyah*” sözünü almışız.

“*siyah*” sözü, Türkçemiz tarafından kısa sürede benimsemiş ve rahat bir kullanım alanı bulmuş. Şairler bu kelimeyi şiirlerinde beğenerek kullanmışlar. Zamanla “*zül-f-ü siyah, bahr-ı siyah*” gibi kullanımlar ortaya çıkmış.

Âşık, sevgilisinin zülfünden söz edeceği ya da kendi bah-tından şikâyetinde bulunacağı zaman “*siyah*” sözünü tercih etmiş.

“*siyah*” sözü, başlangıçta “*kara*” sözüyle aynı anlamı ifade etmişse de, Türkçemiz zamanla bu iki kelimeye ayrı ayrı görevler ve anlamlar yüklemiştir.

İlerleyen dönemlerde âşık; yârin zülfü için “*siyah*”ı kullanmış olsa bile, gözü için “*kara*”yı tercih etmiş. Vakıa, “*çeşm-i siyah*” gibi kullanımlara rastlanmış ama bunlar halka mal olmamıştır.

Türkçe, “*siyah zülif*” sözünü ne kadar benimsemişse, “*kara göz*” sözünü de o kadar benimsemiştir. Yani “*siyah*” sözü, “*kara*” sözünü yok etmemiştir.

Bu iki kelime arasındaki rekabet, husumete dönüşmesin diye sürmeli Türkçemiz, bu iki kelimeye de zamanla farklı görevler ve anlamlar yüklemiştir.

Durum böyle olunca, iki kelime de kendi vadisinde, yedive-ren güller gibi, en güzel ve en mümtaz kullanımları doğurmuş.

“Kara” kelimesi Türkçemizde, yeryüzünün denizle örtülü olmayan bölümünü, toprak kısmını ifade eder. Bu birinci anlamı... Bu anlam, Türkçemize Arapçadan gelmiştir. Arapçadaki kullanımı “*kârra*” şeklindedir.

Arapçadaki “*kârra*” kelimesini Türkçemiz alır almaz işleme tâbi tutmuş ve ortaya “*kara*” sözü çıkmış. Tam bir devşirme usulü... Buna bağlı olarak yamaçlarımızda yeni kullanımlar boy atmış.

“*Kara iklimi, kara kuvvetleri, kara mili (1609 m.), kara suları, karayel, karada ölüm yok, karaya ayak basmak, karaya oturmak, karaya vurmak ve kara yolu...*” gibi söyleyişler hep Türkçemizin yamaçlarında filizlenmiştir.

Türkçenin engin ferasetine hayranım! Kapısını çalan kelimeye önce bir bakıyor... Sağını solunu iyice bir yokluyor kelimenin, eğer kullanabileceği yeteneği varsa alıyor kelimeyi ve kendinden bir parça hâline getiriyor.

“Kara” kelimesi Türkçemizde “*şiyab*” anlamındaki en koyu rengi ifade eder. Bu da ikinci anlamı... Bu anlam Türkçemizin bağrından çıkmıştır. Bu kullanımın hammaddesi de Türkçedir...

“*Karabaş, kara göz, gözü kara, karatabta, karacığer, kara elmas, karabiber, kara kuru, karasinek ve kara kalem...*” gibi kullanımlar, bu anlamdan beslenerek filizlenmiştir.

“*Kara gözüm eşkârlanma gül gayrı... Kara gözlerini sevdiğim dilber...*” gibi bestelenmiş olan nice şiir, hayatımızın içine o kadar girmiştir ki, bu şiirleri duymayan âdeta yok gibidir.

Türkçemizde “*kara*” kelimesi, güçlü kuvvetli anlamlarına da gelir. Bu üçüncü anlamı... Bu anlamın kaynağı da yine Türkçedir. Fakat günümüzde “*kara*” kelimesini bu anlamıyla çok kullanmıyoruz. Bu anlam daha çok eski Türkçede kullanılıyordu.

“*Karabanlılar, Karakoyunlular, Karakeçililer, kara yağız...*” gibi kullanımlar, bu anlamdan beslenerek ortaya çıkmıştır.

“*Kara*” kelimesinin bir de yön bildiren anlamı var. Bu da dördüncüsü...

“*Kara*” sözü, eski Türkçede kuzeyi bildirirdi. Bu kullanım da bugün artık yok gibidir. Ama bu anlama bağlı olarak ortaya çıkan kalıplaşmış kullanımlar hâlâ yaşamaktadır.

Meselâ, “*Karadeniz.*” Bu denize “*kara*” denmesinin nedeni, denizin kuzeyde olmasıdır.

“*Karayel*” sözü de bugün hâlâ yaşıyor. Bu yele “*kara*” denmesinin nedeni de, yelin kuzey batıdan esiyor olmasıdır.

Kuzey batıdan esen soğuk, fırtına niteliğindeki rüzgâra Türkçemizde bugün de “*karayel*” denmektedir. Bu kullanım değişmemiştir.

“*Kara*” kelimesinin Türkçemizde beşinci bir anlamı vardır ki, o da kötü, uğursuz demektir.

Türkçemizde bu anlam, çok mümbit bir zeminde filizlenmiştir. En geniş kullanımı olan anlam da budur. Bu anlam günümüzde bile bütün canlılığını korumaktadır.

“*Kara haber, kara yazı, kara bulut (mecazî anlamda), kara kış, kara borsa, kara para, kara liste, kara gün dostu, kara sevda, karabasan, kara düzen, karamsar...*” gibi bir çoğu deyimleşmiş olan kullanımlar hep bu anlamdan beslenerek boy atmıştır.

Bu kullanımlara bağlı olarak, “*Kara yanına varma kara buluştur/Ak akçe kara gün içindir/Üzüüm üzümüne baka baka kararır.*” atasözlerimizi de zikredebiliriz.

Türkçenin engin ferasetine hayranım! Bu dili zaman zaman hayret makamında seyrettiğim anlar oluyor!

Bu nasıl bir ferasettir ki Türkçe, gelecekte kendi bünyesinde açılacak en ufak bir gediğe karşı, kendine yakın gördüğü bir kelimeyi alıyor, onu bir güzel yoğuruyor, kılık kıyafetinden yürüyüşüne kadar Türkçe yaparak geleceğe hazırlıyor. Sonra da bu dili kullanan bireyler olarak bizler, kendimizi o kadar zengin ve bereketli bir zeminde buluyoruz ki, heyecan ve sevincimizden neyi kullanacağımızı şaşırır hâle geliyoruz.

Ben bu heyecanı, önüne birçok oyuncak bırakılan çocuğun sevinç ve heyecanına benzetiyorum. Onun içindir ki ben, zümrüt ve yakut tepelerimizde yediveren güller gibi açan yüzlerce kelime varken, insanımızın ilkel kabile dili konuşmuş gibi dokuz doğururcasına, bağışlayın ıknıp sıkınmasına anlam veremiyorum!

Türkçe konuşan her fert, bir hususun rahatlığını vicdânında sürekli duyabilmelidir:

Türkçe, kendisine gönül veren insanlara, kadirşinaslık ifadesi olarak, dünyanın en büyük dillerinden, en güzel kullanımları seçip kendi potasında şekillendirdikten sonra, en güzel şekliyle sunabilmektedir. Öyleyse tedirginlik niye?

Bir konuda sizleri temin etmek isterim:

“Bu bağım gonca-ı rânâsı muhtac-ı bahar olmaz.”

Özür beyanındadır

*Özre dair sobbet açtık
Eyledin mazur beni*

“Özür” sözünün kaynağı Arapçadır. Bu sözün Arapça-
daki aslı “özür” şeklindedir.

Bu kelime, Türkçemize kabul edilirken, üzerinde bizim damgamızı taşıyan bir forma giymiş ve “özür” şeklini alarak Türkçe bir kimliğe bürünmeye razı olmuştur.

İçimize girdiği andan itibaren hiçbir yabancılik çekmeyen bu kelime, Türkçemizin semasında gönlüne göre cevvelân edebilmiştir.

Türkçe, bu kelimeye hiçbir kısıtlama getirmemiş. Âdeta, “Dile benden ne dilersen!” demiş; “özür” kelimesi de, Türkçenin daha ilk hitabına vurulmuş ve “dilemek” kelimesiyle izdivaç yapmayı arzu etmiş. Böylece ortaya “özür dilemek” şeklinde bir “nevzad” çıkmış.

“Özür dilemek” ifadesinin ne fizikî yapısında, ne de huy ve davranışlarında Arapça özellik kalmamış. Aksine, ortaya çıkan bu kullanım, Türkçemizin nezaket ve kibarlığını ifade eder olmuş.

Türkçemiz, oturma izni verdiği kelimeye, Türkçenin vatandaşı olmayı şart koşuyor. İşi ihtimale bırakmak istemiyor.

Kelimenin Türk kimliğine bürünmesini, Türkçemiz kendi adına her zaman güvence olarak görmüştür. Onun bu konudaki dâhiyane siyasetine hayran olmamak elde değil.

Ağrımayan başına çaput sarmak istemiyorsan elbette böyle yapacaksın. Çünkü senin damganı taşımayan ürün senin değildir. Gönül rahatlığıyla sahip çıkamazsın o ürüne. Her an başın ağrıyabilir.

Türkiye'yi idare etme arzusu taşıyan siyasilerimizin, hiç olmazsa, Türkçemizin engin siyasetinden nasiplenebilmelerini ne kadar isterdim!

Türkçemiz, kelimelere karşı takındığı tavrı ile takdir toplayan bir dildir. Buyur ettiği kelime ile daha başlangıçta anlaşma imzalıyor. *“Benden bir parça olmayı kabul ediyorsan, sana bu zeminde zeval yoktur...”* diyor.

Türkçemizde, bugüne kadar aynı zemini paylaşan hiçbir kelimenin, kendi arasında ihtilâfa düştüğü görülmemiştir.

Eş anlamlı bunca kelimenin, yıllardır aynı zeminde, birbirlerine omuz vermeleri başka türlü nasıl açıklanabilir?

Bir dilin ayakta kalabilmesi kelimelerle mümkündür. Kelimelerinin dizginini elinde tutamayan bir dil, sürekli kan kaybediyor demektir.

Türkçemiz, tebaası olan hiçbir kelimenin serkeşlik etmesine izin vermez. Daha doğrusu, o zeminde yaşayan hiçbir kelime, serkeşlik yapma gereği duymaz.

Bunun böyle olmasında, bahtiyar dilimizin, bahadırca ve leventçe tavrının rolü olduğuna inandığım gibi, sevimli ve cana yakın olmasının da büyük rolü olduğuna inanıyorum.

Bunun için olsa gerek, Türkçemizi öteden beri hep kudretten sürmeli bir dil olarak tasavvur ettim.

Vakıa bu tavrımı objektif bulmayan kimseler olacaktır. Hatta bu durumu belki bir zaaf olarak telâkki edenler de bu-

lunacaktır. Ancak, bu konuda objektif kanaatlerin bile, objektif olmayan kanaatlerden daha fazla bir anlam ifade etmeyeceğinden emin olduğum için, böyle zaaflarımdan her zaman hazzetmişimdir.

Dilimizin tebaasına karşı takındığı tavır ile, Devlet-i Âliye'nin tebaasına karşı takındığı tavır arasında ciddi benzerlikler buluyorum.

Siyaset ve anlayış olarak, birbirlerine ne kadar da benziyorlar!

Bu da bir zaafsa eğer, erbab-ı kalem ve erbab-ı kelâm beni yine bağışlasın! Çünkü ben Türkçe konusundaki zaaflarımdan hazzediyorum.

“Türkçe mükemmel bir dildir.” derken, göğsüm kabarıyor. *“Türkçe, muhteşem bir milletin ortaya koyduğu harika bir lisandır.”* derken, yüreğim tıpkı bir sevgiliye serenat yapar gibi kıpır kıpır oluyor.

“Türkçe, zengin ve rengin bir ifade özelliğine sahiptir.” derken kalp atışlarım hızlanıyor.

Böyle bir sevdayı kasem olsun ki, ihtiyarımla intihap etmiş değilim! Bu itirafımı ehli aşkın, ehli akla şerh etmesini ne kadar isterdim!

Erbab-ı ilim mazur görsün, erbab-ı aşkın muaveneti var!

Bütün bu bağışlanma ümitleri, affedilme istekleri ve özür beyanları karşısında belki de birileri bana, *“Özrü kabahatinden büyük”* diyecek.

Ama ben, sürmeli Türkçemiz konusundaki o zaaflardan da, şu özürlerden de, bu kabahatlerden de yine hazzedeceğim. Yeter ki sürmeli Türkçemiz, perişan ifadelerimden rençide olmasın! Yeter ki, onun bir sarraf inceliğiyle işlediği kelimelerini kullananlar, bu nazik ve nazenin kelimeleri ağzında sakız gibi anlamsız çiğnemesin.

Böyle nazdar ve niyazdar kelimelerin istihdamı vaktinde sudur eden hatalardan dolayı Türkçemizden bağışlanma ve af ümit edenler yeter ki, bu yüce duyguları soğuk ve donuk “*par-don*” gibi kelimelerde aramasın.

Türkçe, kendisini konuşan fertlerin ağzında ana sütü gibi ak, ana sütü gibi helâl olmalı. İstifademize sunduğu en doğru, en sıcak ve en kibar ifadeleri; yanlış, soğuk ve kaba bir şekilde ağzında geveleyip duran insanlar adına dilimizden özür diliyorum!

Türkçeyi gözlerinden okumak

*Gülünce, gözlerinin içi gülüyor
Kendimi senden alamıyorum.*

Vücutun diğer organlarına göre gözün daha farklı ve önemli bir işleve sahip olduğu inkâr edilemez. Bu durum, öteden beri Türkçemizin gözünden kaçmamıştır. Bundandır ki “göz” kelimesi, dilimizde çok geniş bir kullanım alanı bulmuştur. Bu kullanım şekillerini hep birlikte göz önüne getirmeye çalışalım:

“Göz”; safkan Türkçe bir kelimedir. Eski Türkçedeki şekli “köz”dür. Küçük bir fonetik değişiklikle, güçlenerek bugüne kadar gelmiştir.

“Göz”; Türkçemizde, suyun topraktan çıktığı yerin yani kaynağın adıdır. “Keçinin uyuzu, suyun gözünden içer suyu” atasözü buna açık bir örnektir. Gözün bir başka anlamı da şudur: “Göz”; delik, boşluk anlamına gelir. “İğnenin gözü” dediğimiz zaman bu anlamı kastederiz. Ayrı ayrı bölme anlamına da gelir göz... Örneğin: “Evin bütün gözleri bomboştur.” dediğimiz zaman, ayrı ayrı bölmeleri kastetmiş oluruz. “Masanın gözlerine bir bakıtım.” dediğimizde de öyle... Çekmeceleri yani bir bakıma özel bölmeleri ifade etmiş oluruz... “Terazinin gözü” sözünde de yine aynı anlam gizlidir.

“Göz”; Türkçemizin doğurduğu bir kelimedir ve nesebi de sahihtir. Gözün, dilimizin steplerinde serpilip gelişirken takın-

dığı tavır da son derece levendanedir. Türkçemizin zemininde erkekçe bir duruşu vardır gözün... Kara yağız bir delikanlı gibidir. Milletinin en bariz özelliklerini kendi üzerinde toplamıştır âdeta... Asker ve göçebe bir milletin ayrılmaz parçası olan fiillerle sıkı ve samimî bir dostluk kurar göz... Ve ilk dayanışmasını fiillerle gerçekleştirir. Bunu yaparken endişe duymaz. Gözü karadır... Çünkü her biri bir küheylân olan fiillerin üzerinde, Asya steplerinden Bizans'a doğru yürüme hesapları yapar; en küçük bir ayrıntıyı bile gözden kaçırmamaya özen gösterir; her türlü tehlikeyi göze alarak girer böyle bir işe...

Gözün, önce fiillerle dayanışma içine girmesi ve dostluk kurması, Türk milletinin özelliklerini kendinde taşıyor olmasından kaynaklanmaktadır. Fiiller, Türk dilinin özünü oluşturur çünkü... Tıpkı nesilden nesile tevarüs eden genler gibi... “*Göze almak, gözünden kaçmak, gözden kaçırmamak, göz önünde bulundurmamak, göz önüne almak...*” gibi kullanımlar; gözle, fiiller arasında gerçekleştirilen bu işbirliğinin ilk ürünleridir.

“*Tutmak, ısırmak, korkmak, atmak, takılmak, kaçmak, kaçırmak...*” gibi Türkçede çoğu kere olumsuz anlam ifade eden fiiller bile, gözle işbirliği neticesinde olumlu anlamlar kazanmıştır. “*Gözüm tuttu/bu adamı bir yerden gözüm ısırtıyor/gözünü korkuttum/şöyle bir göz attım/gözümden kaçmaz...*” şeklindeki kullanımlar buna birer örnektir. Bütün bunlara rağmen hayat, acı ve tatlı yanlarıyla bir bütün olduğu için “göz” kelimesi bu konuda gerçekçi bir tavır takınır ve olumlu anlam ifade eden fiillerle işbirliği yaparak bu kez olumsuz anlamlar ortaya koyar. İşte bu durum beni hayret makamına çekiyor! İyiden kötüyü, kötüden iyiyi çıkarabilme siyasetini bari Türkçemizden öğrenebilseydik!

“*Değmek, dikmek, vermek, açmak...*” gibi olumlu anlamlar ifade eden fiillerin, gizli kalmış özelliklerini kurcalaya kurcalaya

ya gün yüzüne çıkaracaksın ve kullanıma sunacaksın! Bu ne büyük bir yetenek, bu ne ince bir siyasettir Allah aşkına!

“Göz değmek, göz dikmek, gözdağı vermek, göz açtırmamak...” deyimleri nasıl oluyor da olumsuzluk ifade ediyor? Hele hele “boyamak” gibi son derece masumane ve renkli bir fiil, “göz” kelimesiyle işbirliği yapınca, nasıl oluyor da “göz boyamak” gibi olumsuz bir anlama bürünüyor? Bu hareketin ardında siz de benimle beraber göz kelimesinin savaşçı karakterini sezebiliyor musunuz? Otağında bir geceliğine misafir ettiği bir filele nasıl da savaş taktiği öğretiyor? “Göz boyama” sayesinde değil midir ki, bazen savaşmaya bile gerek kalmadan galip gelinir, zafer kazanılır? Bir “göz” kelimesi, “boyamak” fiilini bir gecede savaşa hazırlayabiliyor! Bu asker milletin kullandığı imparatorluk diline has bir iştir. Yani Türkçemizin işidir.

Göz, görmek için yaratılmıştır. Türkçemiz iyi bir gözlemcidir. Daha Ötügen Ormanları'nda iken görmesi gerekenleri çok iyi gözlemlemiş ve bu mütecessis tavrı onu Malazgirt Ovası'na kadar getirmiştir.

Türkçemizin, İslâmiyet'le tanışmasından sonra olaylara bakışı daha bir derinlik kazanmış ve göz, “himmetini âli tutarak” kalp ve kulakla işbirliği yapmıştır. “Göz kulak olmak” deyiminin arkasında, İslâm'ın mukaddes emanetlerine karşı son derece mukayyet olma gibi bir anlam inceliğini hep duymuşumdur. “Gönül gözü” deyimini nasıl bir ifadedir ki gözü, gönle raptetmiştir! Gönlün gözü nasıl bir gözdür ve bu göz neleri görür? “Gönül gözü” deyiminde, bakışının “sığ” kalmasından müşteki olan gözün, gönülle işbirliği yaparak sahibini araması gibi bir incelik yok mudur sizce? “Gönül gözü” derken, gözün daha bir derinlik kazanması, farklı bir buudda cevalân etmesi ve ötelere görmek istemesi gibi bir anlam hissedilmiyor mu? İşte bu durum Türkçemizin, İslâm kültürüyle olan enmuze-cinden kaynaklanmaktadır.

“Göz *hakkı*” deyimi de yine dilimizin İslâm kültürüyle ulaştığı zirvede sürgün vermiştir. İslâm'ın adalet anlayışını ve hak arayışını çok çabuk kavramıştır göz... Kendisine haksızlık edilmesini kabullenemez; “Göz *hakkı var beyler! Yapmayın gözünüzü seveyim!*” der.

İslâmiyet'le şereflenmesinden sonra yamaçlarının birden yeşillenmeye başladığını ve ikliminin nurla dolduğunu gören göz, bu nimetin sadakası olarak “*el emeği göz nuru*” deyimini kullanıma sunarken onurlu ve rahattır.

Soruyorum şimdi: Dilimizin bu mütecessis tavrı karşısında kullanacağımız her bir kelime için ayrı ayrı “*göz nuru dökmemiz*” gerekmiyor mu?

Türkçenin şefkat ve feraseti

Türkçenin tavır ve davranışlarını doğru tahlil ettiğimiz zaman, karşımıza iki önemli unsur çıkar: Şefkat ve feraset.

Türkçe, tebaası olan kelimelere karşı son derece şefkatli ve merhametli davranıyor. İnanılmaz bir vefa örneği sergiliyor. İçindeki kelimeleri kızdırmadan, küstürmeden büyük bir sabır ve özveriyle, aynı zamanda dâhiyane bir siyasetle idare ediyor.

Türkçemizin engin feraseti karşısında saygıyla eğilmemiz gerektiğine inanıyorum. Bu nasıl bir ferasettir ki, kelimenin duruşuna bakıyor, niyetini seziyor... Tavır ve davranışlarıyla eritiyor her bir kelimeyi... Esir ediyor kendine... O kelimeyi, baştan ayağa edep timsali bir varlık hâline getiriyor.

Türkçenin, kendisine hizmet eden hiçbir kelimeyi sokağa koyduğunu gösteremezsiniz... Hizmet edecek gücü kalmamış olan kelimelere bile engin bir şefkatle yaklaşıyor... Her birerlerinin, büyük hayırlara vesile olmuş birer kahraman olduğunu çok iyi biliyor.

Türkçede, “*yaşamak*” fiilinden türemiş bir kelime var: “*Yaşam.*” Tıpkı “*sınamak*” fiilinden türeyen “*sınav*” gibi... Türkçe, bu kelimelere kullanım alanı açmıştır. Ama bu kelimelerin cilvesine bakıp Türkçe hiçbir zaman “*hayat*” kelimesine sırtını dönmemiştir. Nasıl dönsün ki, bu kelime asırlarca Türkçeye hayat vermiş. “*Sınav*” kelimesine kullanım alanı açan Türkçe,

“*imtihan*” kelimesini unutmadı. Nasıl unuttur ki bu kelime, Türkçenin imtihanında yıllarca onunla beraber oldu.

Bir mesele üzerinde dikkatlerimizi yoğunlaştırmak zorunda olduğumuzu düşünüyorum: Türkçe, her kelimenin mutlaka faydalı bir yönünün olduğuna inanıyor ve her kelimeyi “*azamî tasarruf prensibi*”ne göre kullanıyor.

Hatta kelimeler, hangi yeteneklere sahip olduklarını ancak Türkçenin siyasi dehasıyla anlayabiliyorlar. Yoksa Farsçadan içimize korka korka girmeye çalışsan “*hoşâb*” kelimesi, Türkçenin otağında bir geceliğine misafir olurken, sabah kalktığında “*hoşaf*” şekline gireceğini nereden bilebilirdi?

Hele hele bu kelime, zamanla kendisinin “*yorgun olma*” anlamını üstlenebilecek bir yeteneğe sahip olduğunu “*sittin sene*” düşünse tahmin edebilir miydi?

Şüphesiz ki hayır!

Bunu ne o kelime tahmin edebilir ne de Türkçe konuşan fertler olarak bizler... Bunu ancak Türkçe tahmin edebilir ve o becerebilir. O mekânda bir gün bile geceleyen kelime, sabah olunca ab-ı hayat içmiş gibi taze bir solukla ve farklı bir anlayışla kalkar. Çünkü “*Bu arsada muktezayı adâp budur...*”

Türkçenin zümrütten yamaçlarında yaşamakta olan hiçbir kelime, hayatından endişe duymaz. Çünkü Türkçe, gerekli olan güveni onlara baştan vermiştir. Ve her bir kelime de, Türkçenin bu samimiyetine bütün içtenliğiyle inanır.

Sizleri bir konuda temin etmek isterim: Türkçe, içinde yaşayan kelimelerin huyunu suyunu çok iyi biliyor ve bu kelimelerin her birerlerini son derece dâhiyane bir siyasetle kullanıyor.

Türkçe, kendini idrak ettiği günden bu yana “*sağ ol*” kelimesini hep yanında buldu. Nesebi sahih, levent bir kelimeydi bu. Türkçenin birçok sırrına vâkıftı. Orta Asya'nın steplerinde,

bozkırlarında hep Türkçenin yanında oldu. Ona hiç vefasızlık etmedi. Gün geldi; bu dil, İslâm'ın derinliğiyle tanıştı. “*Teşekkür*” kelimesini tanıdı ama “*sağ ol*” kelimesine karşı bir kez olsun vefasızlık yapmadı. Özündeki vefa duygusunu, İslâm'ın kadirşinaslığıyla birleştiren Türkçemiz, “*sağ ol*” kelimesini yıllardan beri “*teşekkür*” kelimesiyle nasıl da bir arada tutuyor?

Türkçemiz, “*sınav*” kelimesine hayat hakkı tanıdığında, belki de en büyük sıkıntıyı “*imtihan*” kelimesi yaşamıştı. Bu kelimenin, kendi hayatından endişe edebileceğini âdeta hissedilen Türkçemiz, onu alıp çok müstesna bir yere oturtmuştur. “*İmtihan*” kelimesi, emekliye ayrılacağını düşünürken, Türkçenin himmetiyle nasıl da “*manevî sınavı*” ifade eder bir anlama büründü? “*Rahatsız olduğum için bugün sınava giremedim. Allah kimseyi hastalıkla imtihan etmesin.*” cümlelerindeki kullanım ne kadar manidar ne kadar harikadır!

Dünyevî müsabakalar için “*sınav*” kelimesini istihdam eden Türkçe, uhrevî muhasebeler için “*imtihan*” kelimesini nasıl da başına taç yaptı? Bu ne vefa, bu ne talihlilik?

“*Siyah*” kelimesinin buyur edilmesinden sonra “*kara*” kelimesinin, “*beyaz*” kelimesinin iltifat görmesinden sonra “*ak*” kelimesinin aynı endişeyi yaşamış olduğundan şüphe etmeye gerek var mı?

Tekrar edelim: Türkçe her kelimesine inanılmaz bir vefa duygusuyla yaklaşıyor ve onları yerli yerinde istihdam ediyor.

Aklı başında her dil, kelimesine sahip çıkmak zorundadır. Çünkü dilin gücü ve varlığı, kelimeleri idare edebilmesine bağlıdır. Kelimelerine sahip çıkmayan dil, başka kelimelerin istilâsına uğramaya mahkûmdur. Bu ise dilin sonu demektir.

Akla şöyle bir soru geliyor: “*Bu durumda, Türkçenin son zamanlarda yaşadığı yabancı kelime istilâsını, Türkçenin acziyetine vermeli değil miyiz?*” Hayır! Asla ve kat'a!

Türkçe, kendi kelimeleriyle ters düştüğü için yabancı kelimelerin istilâsına uğramış değildir.

Türkçenin içinde yaşayan kelimelerin rahatlığı karşısında birçok yabancı kelime, kendisi için zemin yokluyor. “*Türkçe bana oturum izni verir mi acaba?*” diye ümit taşıyor.

Türkçe, kendi kelimeleriyle ters düşme gibi büyük bir yanlışlığı içine hiçbir zaman girmemiştir. Yüzlerce deyim ve binlerce kelimenin bir kez olsun kazan kaldırdığı görülmemiştir.

Türkçe, tarihin en karanlık dönemlerinde ve en zorlu günlerinde bile kelimelerini yalnız bırakmamıştır. Büyük bir vefa duygusuyla yaklaşmıştır onlara. Arkasındaki o büyük kelime ordusu; üçler, yediler, kırklarla birlikte aşmıştır en sarp vadileri.

Türkçenin en sıkıntılı dönemlerinde bile, hiçbir kelime cephe değiştirmemiştir. Bu alperence tavrı, her bir kelime de görmek mümkündür. Bu tevarüs etmiş önemli bir hususiyettir.

Türkçe ne yapacağını ve ne yaptığını çok iyi biliyor. Bizim kendisine ağıt yakmamızı da beklemiyor. Ama Türkçe konuşan fertler olarak kendimize güven duymamız, onun adına çok şey ifade ediyor.

Kelimenin altında buzağı aramak

Dilin canlı bir varlık olduğu ve kendine has kurallarının bulunduğu, dilbilimcilerin üzerinde ittifak ettiği bir gerçektir. Bundan dolayıdır ki dil, sürekli tasaffı, tekevvün ve tekâmül hâindedir.

Dillerin, birbirine benzeyen genel özellikleri bulunmakla birlikte, her dilin hususî özellikleri vardır. Bu özellikleri, dilbilimciler meydana getirmez. Dilbilimciler, sadece dilin bu özelliklerini tespit eder, kayda geçer. Dillerin bu kendine has özellikleri, o dili konuşan fertlerin karakteristik özellikleriyle doğrudan ilgilidir. Fertlerin örf ve ananelerinden, hançerelelerine kadar birçok unsur, bu özelliklerin içine girer.

Kelimelerin gerçek ve mecazî manalarının bulunması, bir kelimenin birçok manayı karşılaması, eşsesli ve eşanamlı kelimelerin varlığı, bütün dillerde ortak özelliklerdir. Bu ortak özelliklerin ötesinde bir de ayırıcı özellikler vardır ki, dilleri birbirinden farklı yapan taraf budur. Meselâ, büyük, küçük sesli uyumu Türkçemize ait bir özelliktir. Batı dillerinde böyle bir özellik görülmez. Bir kelimenin "yumuşak g" ile başlaması Türkçede bir kuraldır. Son harfı "b, c, d, g" ile biten yabancı uyruklu kelimelerin, Türkçede "p, ç, t, k" şekline dönüşmesi de yine Türkçenin karakteristik bir özelliğidir. Bu kuralları herhangi bir devlet adamı veya ilim otoritesi koymamıştır. Bu kural dile ait bir özelliktir. Dil, benzer olaylar kar-

şısında hep aynı davranışı sergilediği için, bu davranış kural hâlini almıştır. Bilim adamlarının yaptığı ise bu davranışın bir kural olduğunu teyit ve tespit etmektir. Nasıl yerçekimi kanunu keşfedilmeden önce de bu kanun var idiye, Arşimet'in yaptığı sadece var olan bir gerçeği tespit ve isimlendirmek ise, dilde de durum aynıdır. Dilin yıllardır hatta asırlardır devam edegelen bazı özellikleri vardır. Bu özelliklerin birer kural olduğu, belli bir süre sonra dilbilimciler tarafından tespit ve teyit edilir. O hâlde dilbilimiyle uğraşan insanlar, dil yapmaz, var olan bir dilin kurallarını ortaya koyar.

Sürmeli Türkçemiz, İslâmiyet'i kabul ederken bu dinin birçok kelime ve terimlerini son derece ustaca içine buyur etmiştir. Bunu yaparken de kendi üslûp ve davranışını bu kelimelere öğretmiştir. Kur'an-ı Kerim'i, Allah'ın kitabı olarak kabul eden bir dilin, inandığı dinden "*kitap*" kelimesini alması kadar harika bir tavır olamaz. "*Kitabün*" kelimesine oturma izni veren Türkçemiz, bu kelimeyi "*kitap*" diye çağırmıştır. Kabul ettiği dinden "*akıl*" kelimesini alarak, akıllıca bir davranış sergileyen dilimiz, bu kelimeyi de "*akıl*" diye çağırmıştır. Arapçadaki "*manara*" kelimesini alıp, "*minare*" şekline dönüştüren Türkçemiz, bu kelimeye, bizim minarelerimizin, ince uzun mimarî şeklini vermiştir. Farsçadan alınan "*cıhar-ı yek*" kelimesinin, "*çeyrek*" şeklinde söylenmesi de yine aynı şekilde millî bir zevktir. Bu örneklerin hepsi dilimize ait birer özelliktir ve bu özellik sürekli tekerrür ettiği için kural hâlini almıştır.

Türkçemizdeki bu tür değişikliklerin altında buzağı aramak, insafsızlıktır. Dildeki her değişikliğin altında art niyet yoktur. Dilde muhafazakâr olmak gerektiğine inananlarıdır. Çünkü muhafazakâr anlayışın, dilin muhafaza edilmesine büyük katkı sağladığını düşünüyorum. Ancak, bazı kimse-

lerin, dildeki tekevvün ve tekâmüle kapalı oluşu, her kıpırdanışın altında buzağı araması, dilbilim ile bağdaştırılamayacak kadar hatalı ve anlamsız bir tavidir.

"*Hamid*" kelimesinin "*Hamit*" şeklinde yazılması yıllardır büyük bir ihanet eseri gibi algılanmakta, "*Şemsettin, necmeddin, hayrettin*" kelimelerinin "t" li yazılması, dine yapılmış bir saldırı gibi görülmektedir. Gerekçe ise şu kadar basit: Allah'ı öven ve O'nu sena eden manasındaki "*hamid*" kelimesi, "*Hamit*" şeklinde yazılınca, hakaret ihtiva edermiş. "*Şemsettin, necmeddin, hayrettin*" kelimeleri, "t"li yazılırsa "*incirin güneşi, incirin yıldızı ve incirin hayrı*" manasına gelirmiş. İncirle dinin ilgisine dair, bugüne kadar dilbiliminin söylediği bir şey yoktur. Dolayısıyla bu mana, gerçek olmaktan öte yakıştırmadır. "*Bu değişikliklerde CIA'nin mi parmağı var, yoksa MOSSAD'ın mı?*" türünden birçok komplo teorisi üretildiğini söylemek pek de mübalâğa olmasa gerek. Oysa bu değişiklikler, dilin tabiatından kaynaklanmaktadır. Arapçada "*dad*" harfiyle yazılan "*yeryüzü*" manasındaki "*ard*" kelimesi, Türkçemize geçerken "*arx*" olarak geçmiştir. Türkçemiz, bu kelimeyi "x" ile yazmaya karar vermiştir. Bir başka yerde de aynı harfin "*d*" li şeklini tercih etmiştir. Meselâ, "*üstax*" kelimesinin, "*üstad*" şeklinde telâffuz edilmesi ve sondaki "*d*" nin de "t" ye dönüşmesi Türkçemizin tercihidir.

"*Aksak*" kelimesinin "*ak*" ile bir alâkası olmadığı gibi, "*doküman*" kelimesinin de "*dökmek*" fiiliyle bir alâkası yoktur. Bu kelimenin aslı "*document*"'tir. Bunlar bir tek kelimedir ve zihindeki karşılığı bir bütündür. Farsçadan dilimize girmiş olan "*amaç*" kelimesinden cüzzamlı gibi kaçan insanlar bilirim. Aslı "*âmâç*" şeklinde uzatılarak söylenen bu kelimenin, mücrim muamelesi görmesi insafla bağdaştırılmaz. Bütün problem kelimenin, zihinde yanlış bir şekilde iki heceye bölünüp ayrı ayrı düşünülmesinden kaynaklanmaktadır. Türkçemizde bu

şekilde birçok kelime bulmak mümkündür. Böyle bir tavır içine girdiğimiz zaman, karşımıza çıkacak problemlerle baş etmek mümkün olmaz. Bu şekilde bir mantık, dilbilim açısından yanlış ve sakıncalıdır.

Tıpkı "*kavramak*" fiilinden türetilen "*kavram*" gibi "*yaşam*" da, "*yaşamak*" fiilinden türetilmiş bir kelimedir. Ekiyle ve köküyle bal gibi de Türkçedir. Eğer, bu kelimenin "*hayat*" kelimesinin yerine geçmesinden korkuyorsak, bu korkunun yersiz olduğunu düşünüyorum. Çünkü Türkçemiz, kelimelerine karşı bizden çok daha hassas ve vefalı. Hiçbir kelimeyi kapının önüne koymaz. Türkçe konuşan fertleri temin ederim ki, "*yaşam*" kelimesinin dilimize girmesiyle "*hayat*" kelimesinin hayatı sona ermeyecektir. Türkçemiz, bu iki kelime arasında nüans olduğunu bildiği için alıyor. Yoksa birisini tercih edip diğerinin hayatına son vermek için değil. "*Hayatın sürprizleri*" yerine "*yaşamın sürprizleri*" demek pekâlâ mümkün. Ancak "*Hayatım bakar mısın?*" ifadesinin yerine "*Yaşamım bakar mısın?*" diyemeyeceğimiz bir gerçektir.

Yekpare bir kelimenin, hecelere bölünerek algılanması hem tehlikeli hem de mantık olarak yanlıştır. Hece demek, kelime demek değildir. Bu mantık, sadece birleşik kelimelerde mazur görülebilir. "*Hanımeli*" kelimesinin bir tek nesnenin ismi olması, "*hanım*" ve "*el*" kelimelerini düşünmeme engel değildir. Çünkü temelde bu kelime "*hanım*" ve "*el*" kelimelerinin birleşiminden meydana gelmiştir. "*Gökyüzü*", birleşik bir kelimedir. "*Gökyüzü*" işaret edildiği zaman bakacağım istikamet bellidir. Bu durum benim "*gök*" ve "*yüz*" kelimelerini tahattur etmeme engel değildir. Çünkü temelde bu kelime, "*gök*" ve "*yüz*" kelimelerinden meydana gelmiştir. "*Gökkuşağı*" denince zihnimizde beliren manzara bellidir. Bu kelime, anlam değişikliğine uğramış bir birleşik kelimedir. Kelimenin

bugün kuşakla olan ilgisi sadece şekilden ibarettir. Birleşik kelimeyi bölmenin bir mantığı vardır. Çünkü bölünen parçalar kelime olduğu için bir mana ifade eder ama basit kelimelerde aynı işlem yapılamaz. Çünkü basit kelimeyi bölünce, parçalar hece hâline gelir. Hecede mana aranmaz.

Sonuç olarak şunu söylemek mümkün: Mana kelimedede aranır ve insan kelimelerle düşünür. Yekpare bir kelimeyi, hecelere bölüp her hecenin altında bir buzağı aramak doğru değildir. Akıl, hecelerle düşünmez. Dildeki her değişikliğin altında bir art niyet yoktur. Art niyeti, dilin karakteristik yapısından kaynaklanan değişikliklerde değil de yersiz ve anlamsız müdahalelerde aramalıdır.

Hangi dil daha insancıl

Bir zamanlar, Sydney'de karşılaştığım bir Türk'ün konuşması, beni uzun süre düşündürdü. İçi İngilizce kelimelerle doldurulmuş, Türkçe cümlelerden oluşan bir konuşma idi bu. Genelde bu tür konuşmaları tercih edenler, ana dilini iyi bilmeyen kimselerdir. Ama bu kişi, Türkçeyi iyi bilmediğinden değil de, İngilizceyi daha “insancıl” bulduğundan dolayı böyle konuşmayı tercih ediyormuş.

Bu tür konuşmaları, sadece Avustralya Türk toplumunda değil, bu ülkede yaşayan hemen hemen her millette görmek mümkün. Peki, bu bir hata mı? Evet, bu bir hata ama aynı zamanda bir zorunluluk da... Hâkim dil, her zaman varlığını hissettirmek ister. Bunun önüne geçmek mümkün değil gibidir.

Özbekistan bağımsız olduktan sonra, üç yıl bu ülkede Türkçe öğrettim. Oradaki Özbek Türkleri'nde de aynı sıkıntıyı gördüm. Bağımsızlıktan önce, sürekli Rusça konuşan bu insanlar, daha sonra kendi dillerinde konuşma imkânı bulunca epeyce zorlandılar. Rusçada günlük hayatta konuşulan ne kadar kelime varsa, boş bir Özbekçe cümle kalıbının içine dolduruluyordu.

Aynı durum, Osmanlı Devleti'nde de görülmüş. Osmanlı; içindeki azınlıklara, kendi dillerinde konuşma ve yazma hakkı vermişti. Arşivler, Türkçe olmayan birçok gazete, dergi ve kitapla doludur. Bu kitapları karıştırdığınız zaman,

Ermenice yazılmış bir metin içinde dünya kadar Türkçe kelime olduğunu görürsünüz. Bu kelimeler, Türkçeden Ermeniceye geçmemiştir. Öyleyse niçin kullanılıyordu? Osmanlı Türkçesinin hâkim dil olmasından dolayı kullanılıyordu. Osmanlının içindeki Ermeni ve Yahudiler, günlük konuşmalarında kullandıkları cümlelerin içini; “*efendi, hanım, bey, evet, hayır, maşallah, inşallah, Allah korusun...*” gibi Türkçe kelimelerle doldurmuşlar. Bu bir zorunluluk ama aynı zamanda bir hata da... Derdinizi anlatmanız için bu yöntem nispeten işe yarar. Karnını doydurmuş olursun ama ne yediğini anlamazsın. Kurşına giden çakıl mı, et mi, ot mu bilemezsin. Yediğinden haberi olmayan kimsenin damak zevki yoktur. Bu tür insanlara; “*Hangi dilde konuşuyorsunuz?*” deseniz cevap alamazsınız. Midede nasıl olsa karışacak diye, yemekleri daha sofradayken karıştıran insana söylenecek söz yoktur.

İngilizce, bugün dünya dili... Dün böyle değildi... İslâm dünyasının zirvede olduğu dönemde İngilizce çok da dikkate alınmıyordu. Hele hele Osmanlının cihan devleti olduğu zamanlarda Arapça, Farsça ve Türkçe dünyanın ilk üç dili sayılıyordu. O dönemden kalma darb-ı mesel olmuş bir söz var: “*Zeban, zeban-ı Arap est. Zeban-ı Fârisî şeker est. Zeban-ı Türkö hüner est. Amma ba'du hiyr u har est.*” Yani: “*Gerçek dil, Arap dilidir. Fars dili şeker dildir. Türkçe ise hüner isteyen bir dildir. Gerisi, eşek anırmasından ibarettir.*”

Bu değerlendirmede, her ne kadar başka dilleri hafife alan bir değerlendirme varmış gibi görünse de, asıl anlatılmak istenen, bu üç dilin en zengin, en hareketli ve en bereketli dil oluşudur.

Türkçemiz; İslâmiyeti kabul edince, öyle bereketli bir zemin bulmuştur ki, o zemine düşen her bir tohum, yediveren gibi çıkmıştır. Türkçenin, tasavvufî terimler açısından, Arapçayı bile geride bıraktığını söyleyebiliriz.

Yukarıdaki girizgâhtan sonra gelelim asıl konuya... “İnsancıl dil” ne demek? “İnsancıl” kelimesiyle “hümanist” demek isteniyor sanırım. “İnsancıl”, yeni türetilen kelimelerden... Kulağımı tırmalamıyor değil. “Etçil, otçul” familyasından bir kelime gibi geliyor bana... Derinliği ve sıcaklığı yok...

Bir kişi nasıl “insancıl” olur? Sanırım insanlığın gereklerini yerine getirerek... Meselâ; insanlarla diyalog kurmak, onlara yardımcı olmak birer insanlık görevidir. Çalışan bir insana “kolay gelsin”, yemek yiyene “afiyet olsun”, yemek yapana “elinize sağlık”, hastahanedeyken yatana “geçmiş olsun”, banyo yapana ve tıraş olana “sıbhatler olsun” demek, günlük hayatta her insandan beklenen basit ama önemli insanlık görevleridir. “İnsancıl” bir kimmeden en başta beklenen davranışlar bunlar olmalı... “İnsancıl dil” de, bu tür kullanımlara imkân tanıyan dil demektir. Türkçemizin, bu konuda müstesna bir yere sahip olduğunu iftiharla söyleyebiliriz. Doğumdan ölüme kadar, bütün bir hayatı kapsayan “insancıl” davranışları onda en ince ve en zengin şekliyle bulmak mümkündür. Yeni doğmuş bir bebeğin ailesine söylenen; “Allah analı babalı büyütsün!”, vefat etmiş bir insanın yakınlarına söylenen; “Allah rahmet eylesin! Allah mekânını cennet eylesin! Allah taksiratını affetsin! Başımız sağ olsun!” gibi hayırlı dilek ve temenniler vardır ki, hepsi birer insanlık ifadesidir. Çalışan bir insan görsem, “Kolay gelsin!” derim. Bu, dilimin bana öğrettiği “insancıl” bir davranıştır. Peki, İngilizcesi ne bunun? Kendini boşuna yorma, bu dilde yok böyle bir şey! Yemek yiyene, “afiyet olsun!” diyebilir mi İngiliz? Diyemez! Yemek yapana, bir vefa ve hayır dua ifadesi olarak, “Elinize sağlık!” demeyi, dilim bana insancılığımın bir parçası olarak telkin ediyor. İngilizcede ne denir bu durumda? Sadece sükût edilir. Bu dilde yok böyle bir anlayış! Tıraş olana, banyo yapana ne denir bu dilde? Bir şey denmez! Yahu bu nasıl bir insancılık? Bütün

bir hayatı kuşatan şerit bomboş! Hastalanınca, “*Get well soon!*” demeyi bari akıl edebilmiş! Ölenin yakınlarına kaç türlü hayır duada bulunabileceğimizi yukarıda söyledim. İngilizcede, bu durumda kaç türlü dilek ve temennide bulunulur? Bırakalım kaçını, türlü-sünü, çeşidini! Bu durumda, “*I am sorry!*” demeniz gerekiyor. Ne demek bu? Özür dilemekse eğer, bunun elle tutulur bir mantığı yok! Ölenin yakınlarından niçin özür dilemem gerekiyor? Adamın canını ben mi aldım? Kim verdiyse o aldı! Yok, eğer “*Üzgünüm!*” demekse, bu bir dilek ve temenni değildir ki! Cenaze karşısında insan zaten mütebessim olamaz. Ayrıca bir de üzgün olduğumu söylememe gerek var mı? Hem söylesem bile karşı taraf bana ne diyecek? “*Aaa! Üzgünsünüz demek! Biz de üzgünüz!*” mü diyecek? Gerek yok ki buna! Cenaze yakınlarına, “*Üzgün müsünüz?*” diye sormaktan ne farkı var bu sözün? Türkçede özür dileme ve helâlleşme işi, insanlar yaşarken halledilir, öldükten sonra değil! Öldükten sonra, arkada kalanlara düşen, hayır dua etmektir.

İngilizcenin zengin bir dil olduğunu kabul ediyorum. Dünya dili olduğuna da itirazım yok. Ama “*insançılık*” bambaşka bir şey! Onu en derin ve en içten hâliyle ancak Türkçede bulmak mümkün! O ne incelik! O ne salınış! O ne endam! Kurban olduğum Mevlâ, sen nelere kadirsin!

Hâkim dil

Her millet, kendi tebaasına resmî bir dil konuşmayı mecbur tutar. Bir ülkede kaç dil konuşulursa konuşulsun, resmî dil bir tanedir ve bu hâkim dildir.

“*Multiculturalism*” denilen “*çok kültürlülük*”, bugün dünyanın birtakım devletlerinde uygulanıyor. Bu devletlerin başında Avustralya geliyor. Avustralya, sadece çok kültürlülüğü uygulayan bir ülke değil, aynı zamanda çok kültürlülük üzerine kurulmuş bir ülke... Durum böyle olunca, ülkede birçok milletten insan yaşıyor. Her millet, çarşıda pazarda kendi dilini sesli olarak konuşma hakkına sahip... Hatta İngilizce bilmeyen bir insan, devletten tercüman talep edebiliyor. Devlet “*tercümanlık servisi*” kurmuş. Buna rağmen hâkim dil, her yerde varlığını hissettiriyor.

Her millet kendi dilini, Avustralya'da doğmuş olan çocuklarına öğretmeye çalışıyor. Bunun için devletten yardım talep edebiliyor. Devlet de, bu insanların kendi dillerini öğrenmeleri için, ülkenin okullarını hafta sonları farklı milletten olan vatandaşlarına açıyor.

Avustralya, bu konuda herhangi bir tedirginlik yaşamıyor. Ülkesine vatandaş olarak kabul ettiği farklı milletten insanlara, dillerini ve dinlerini yaşama konusunda engel olmuyor hatta onları teşvik ediyor. Bu tavır, bu ülkenin dünya devletleri arasında insan hakları ve özgürlükleri açısından geldiği önemli bir noktayı gösteriyor.

Aslında, “*insanları kendi konumunda kabul etme, insana insan olduğu için saygı duyma ve insanca muamele etme*” düşüncesinin mimarı Osmanlıdır. Osmanlı, kendi içindeki farklı milletten olan vatandaşlarına bu özgürlükleri vermişti. İsteyen herkes, kendi dilinde yayın organı çıkarabiliyordu. Bundan dolayı Osmanlının başı hiç ağrımamıştır. Hatta bu hak ve özgürlükler diyebiliriz ki, Osmanlının daha uzun süre yaşamasına vesile olmuştur.

Güçlü devletler, kendi tebaasına hak ve özgürlük vermekten korkmazlar. Avustralya'da herkes kendi dilini konuşabiliyor. Bir ülkede birçok dilin konuşulması son derece normal. Ancak birden fazla resmî dilin olması, beraberinde birtakım sorunları ve riskleri getirir. Bu bakımdan bir ülkede birçok dil konuşulabilir ama bir tek resmî dil olur.

Bugün Avustralya, dil konusundaki özgürlüğü kısıtlamak istese, durup dururken kendi başını ağrıtmış olur. Bu ülke, her milletten insana kendi dilinde konuşma özgürlüğü tanıdığı için bu ülkede çalışan kimseler, Avustralya vatandaşı olmayı kabul ediyorlar. Dolayısıyla bu işten kazançlı çıkan yine Avustralya oluyor.

Farklı toplumların bu ülkede doğan çocukları, kendi dillerini öğrenme konusunda hiçbir zaman bu ülkenin resmî dili olan İngilizceyi öğrendikleri kadar başarılı olamazlar. Çünkü hâkim dil varlığını, bütün gücüyle hissettirir.

Avustralya'da yaşayan etnik gruplardan hiçbiri, kendi dilini İngilizce kadar konuşma imkânı bulamaz. Dil, konuştuğunda öğrenilen ve gelişen bir varlıktır.

Bu ülkede hiçbir toplum, İngilizce kadar kendi dilinde kitap okuma imkânına sahip değildir. Dolayısıyla sürekli olarak okunmayan, konuşulmayan ve kullanılmayan bir dil, hiçbir zaman hâkim dilin seviyesine ve etki alanına ulaşamaz.

Bu ülkenin verdiği serbestliğe rağmen hiçbir millet, kendi dilini İngilizceden daha iyi bilmiyor. Bunu kırk yaşından

sonra buraya gelmiş insanlar için değil, bu insanların burada doğup büyümüş çocukları için söylüyorum.

Bu kadar serbestliğe rağmen her toplum kendi dilini İngilizce kelimelerle destekleme ihtiyacı duyuyor. Yaşlılar bunu, İngilizce öğrenemediği için, gençler de kendi milletlerinin dilini bilmediği için yapıyor.

Buradaki Türk toplumunda yaşını başını almış insanların konuşmalarına dikkat ediyorum, Türkçenin arasına her fırsatta İngilizce sokuşturuyorlar. Bunu, İngilizceyi öğrenememenin ezikliğiyle yapıyorlar. Bu insanların çocuklarına gelince; onlar da İngilizce konuşmaların arasına Türkçe sokuşturuyorlar. Bu da genç kuşağın kimlik bunalımı yaşamasından kaynaklanıyor.

Avustralya'daki bazı Türk çocuklarının nasıl konuştuğunu bu ülkede yaşayanlar iyi biliyor. Çocuk, kendine göre Türkçe konuştuğunu sanıyor. "Ben 'tomorrow away' olacağım." sözünü son derece masumane söylüyor. Aklı başında bir öğrencim, kendi kendine önemli bir karar vermiş olmalı ki, sohbet ederken bana, "Hocam ben 'next year' daba 'serious' olacağım." diyor.

Bu tür konuşmaların Türkçe olmadığını ilk zamanlar bazı öğrencilerim kabullenemediler. Ben de onlara başka bir metot denedim. Derse girdiğimde birkaç kez, "Herkes 'stand up'sın bakalım!" dedim. Bu onların çok hoşuna gitmiş olmalı ki, kahkahayla güldüler. Ders bitiminde ise, "Herkes 'chair'lerini 'table'ların üzerine 'put' yapsın bakalım!" dedim. Yine güldüler. Birkaç gün sonra benim konuştuğumun Türkçe olmadığını fark ettiler. Kendileri bana bu sözlerin Türkçesini öğretmek için hummalı bir gayret içine girdiler. Sonunda istediğimiz noktaya geldik. Kısa bir süre sonra artık Türkçe konuşurken kelimeleri seçme ve düşünme gereği duyan öğrenci grubu oluştu.

Bu tür sıkıntıları bu ülkede yaşayan her millet hissediyor. Arap öğrencilerin durumu farklı mı sanki? Onlar da yarı İngilizce yarı Arapça konuşuyorlar. Onların dersine giriyor olsaydım, herhâlde; “*Ya eyyube'l people!*” diye söze başlardım.

Dilimize yansıyan inancımız

Türkçeden söz açılınca, dilim nedense vuslat türküsü söylemeye başlıyor. Ben Türkçeyi, bu zamana kadar hep müşahhas bir sevgili gibi ele aldım. Onu bazen kırmızı duvakla, beyaz gelinlik içinde, doyumsuz bir dilber gibi hayal ettim, bazen de Ötüken Ormanları'nda at koşturan alperen bir yiğide benzettim.

Türkçe, bu iltifatların hepsini hak ediyor. Hatta onun adına bu sözlerin, büyük bir iltifat olmadığını da söyleyebiliriz. O, bunlardan daha fazlasına lâyık. En azından onu ben böyle görüyorum. Onun üstüne bir dilbere gönül vermedim çünkü. Ondan başka bir dili mahrem saymadım. Başka dilberler dilimin ucunda tutunmaya çalışırken, o hep damağımda ârâm eyledi. En delişmen zamanlarımda damak zevkimi şekillendirdi. Bu nasıl bir dil ki, damağa yapışınca tadı bir ömür boyu gitmiyor.

Onu, doğduğum günden beri dilimde ince bir zevk, başımda taç, gönlüme taht kurmuş bir sultan olarak gördüm. O, annemin dilinden ruhuma, daha bebek iken süzüldü. Anne sütünün vücudumu beslemesinden hemen sonra onun tadı damağıma yerleşti. İşte bugün bile “*Türkçe*” dediğim zaman kalbimin kıpır kıpır olması bundandır.

O nasıl bir dildir ki, gönül yamaçlarımı süsleyen, kalbin zümrüt tepelerini okşayan inancımı ifade etmek istediğimde, kalbimden damağıma süzme bir bal gibi akıyor. “*Allah!*” dediğim

zaman bütün ruhum doyuyor. “*Düşmez kalkmaz bir Allah.*” atalar sözündeki iman derinliğini neden başka dilde bulamıyorum? “*Allah razı olsun.*” ifadesindeki temenninin derinliği neden beni hayrette bırakıyor? “*Allah anah babah büyütsün.*” sözündeki insanîlik neden bir tablo gibi karşıma dikiliyor? “*Allah korusun, Allah zibin açıklığı versin, Allah zeval vermesin, Allah ne muradın varsa versin.*” cümlelerindeki derinlik ve kuşatıcılık neden yüreğimi sımsıkı sarıyor?

“*Allah bereket versin, Allah rahathlık versin, Allah sabır versin, hayırlı işler, hayırlı sabahlar*” gibi zümrütten yamaçlarımızda açmış nice bereketli ifadeler, her gün bize âdeta hayır ve şerrin Allah'tan olduğunu inceden inceye hatırlatmıyor mu?

Sabahtan akşama kadar bütün bir günü “*Allah*” lâfzıyla sarmalayıp önümüze mukaddes bir emanet gibi koyan Türkçe, bu tavırla bize: “*Allah'ı bir an olsun aklımızdan çıkarmayın.*” demiyor mu?

“*Tanrı*” sözü, neden “*Allah*” lâfzı kadar sıcak değil? Türkçe, “*Allah*” lâfzındaki sıcaklığı ve kucaklayıcılığı nasıl da fark etmiş! Oysa bir zamanlar bizim de başkaları gibi “*tanrı*”mız vardı. Gün geldi Türkçe “*Allah*”ı tanıdı ve o günden sonra “*tanrı*”dan geriye sadece “*tanrı misafiri*” kaldı.

Türkçe, ana dilim... Yani annemin konuştuğu dil... Evlât, nasıl annenin bir parçasıysa, ana dil de evlâdın bir parçasıdır. Bu öyle bir parçadır ki, ömür içinde insanla bütünleşir ve ömrün sonuna kadar insandan ayrılmaz. Hâl böyle olunca, duygu ve düşüncelerimi, en iyi ana dilimle ifade edebilirim. Heyecanlarımı ve olaylar karşısındaki tepkilerimi ortaya koymak istediğimde yine ana dilim imdadıma yetişir. Ayağım mı kaydı? “*Allah!*” derim. Bir olay karşısında hayretler içinde mi kaldım? “*Aman Allah'ım!*” derim. Kızdım mı? “*Allah Allah ya!*” derim.

Aklımın savuştuğu kızgınlık anında bir sürü kaba, kırıcı ve çirkin söz söyleyebilecek ortam doğmuşken, “*Allah Allah ya!*” sözüyle, doğabilecek bir faciayı atlatmak, bana çok manidar geliyor. Kızgınlık anında bile bize “*Allah*” lâfzını telkin eden sürmeli Türkçemizi ne kadar yücelere koysak sezadır.

Türkçeyi telâffuz etme çağına gelmiş çocuklara, uyurken söylenen dualar ne kadar sıcaktır! Türkçenin tadının, damağınıza düştüğü o çocukluk çağlarında, yatağa her girişinizde, Türkçemiz size de şu duayı öğretmedi mi:

“Yattım Allah kaldır beni/Nur içine daldır beni/Can bedenden ayrılırken/İman ile gönder beni”

Bu nasıl bir telkin, bu nasıl bir imandır ki, kendini aracı olarak kullanan en küçük ferde bile “*tevhid*”ı salık veriyor.

“*Rabbi yessir...*” hem tesirli hem de kısa bir dua olduğu için Müslümanların dilinde vird ü zebandır. Çocukların zihnine bu duanın manasını yerleştirmek için Türkçe nasıl bir yol izliyor bakın:

“Rabbi yessir/Velâtuassir/Rabbi temim bil hayır/Sen yarattın Sen gayır/Cennetinden yer ayır”

Duanın manasını, aslının arkasına koyarak, tertemiz zihinlere ne kadar berrak yerleştiriyor?

Türkçenin tavır ve davranışlarından çıkaracağımız çok manalar var. Siyasiler idareyi, eğitimciler eğitime ve öğretmeyi en iyi ona bakarak öğrenebilirler.

Daha okumayı öğrenmediğim yıllarda, Hava bulutlanmaya başlayınca, babaannemin ağzından şu duayı kim bilir kaç kez duymuşumdur: “*Yerde çamur, teknedede hamur/Ver Allah'ım tatlı bir yağmur*”

Çok geçmeden yağmurun hızlandığına şahit olurum. Demek ki Türkçe; o duayı babaannem gibi ümmî ama irfan sahibi nice insana öğretmiş. Demek ki, dua külliyet kesbedin-

ce kabule karın oluyor. Bunu şimdi anlıyorum. Yağmurun şiddeti artar da, şimşekler çakıp yıldırımlar düşmeye başlarsa, bu kez o insanların ağzından kelime-i şahadet yükselirdi.

Bana ilk ezan duasını Türkçe öğretti. Türkçe, bu tür durumlarda, çocukların veya ümmî olanların, aslını ezberlemekte zorluk çekebilecekleri ihtimaline karşı Hızır gibi imdada yetişir, duanın aslına iştihak uyandırır.

“Ezanlar beştir/Beş vakiti boştur/Şeytanı başımızdan savuştur/Cennet-i âlâya kavuştur”

Çocukluğumda, Türkçenin zihnime yerleştirdiği bu duanın güzelliği, bana daha sonra ezan duasının aslını da öğretti. Türkçeye minnettarım. Türkçe söz konusu olunca ben aklımdan ziyade gönlümle konuşuyorum. Onun için değerlendirmelerimin objektif olup olmaması da hiç umurumda olmuyor. Çünkü ben laboratuvardan seslenmiyorum. Türkçeyi mikroskop altında incelemiyorum. Ben gönlümün sesini Türkçeye takdim ediyorum ve bundan haz duyuyorum. Bu bir aşktır, sevdadır, serenattır. Objektiflik aramak, sadece beyhude yorulmak anlamına gelir. Aşkta bilimsellik olmaz. Aşk kurallarını kendisi koyar. Ben Türkçeye aklımla değil gönlümle yaklaşıyorum. Zaten beni mest eden de onun gönlünün bu kadar engin oluşudur.

“O gül endam bir al şâle büriünsün, yürüünsün/Ucu gönlüm gibi ardınca sürüünsün, yürüünsün”

Yürüttün gönlümü ardından... Efsunladın âdeta... Dolunay gibi parladın nice duru gönlün aynasında... Senin güzelliğinle niceleri kendini kaybederken, niceleri de kendine geldi. Sen güzeller arasında hep müstesna oldun.

Kelimelerin psikolojisi

Her kelimenin kullanım alanına çıkışı bir sebebe dayanıyor ve kelimeler, kullanıla kullanıla karakter sahibi oluyor. Böylece her kelime yine zaman içinde kendine has psikolojik bir yapı oluşturuyor. Kullanılan kelimeye bakıp, o kelimenin ya da o kelimeyi kullananın psikolojisini anlamak mümkün...

Türkçemizin kullanım alanı gösterdiği ve oturum izni verdiği her kelimeyi, “*iyi niyetli kelimeler*” sınıfına koymalıyız. Ama Türkçemizin rızası olmadan “*kerhen*” kullanılan kelimeler için aynı tasnifi yapamayız. Bu şekilde zorlamayla Türkçemizde kullanılan kelimeleri, olsa olsa “*nesebi gayri sahib*” kelimeler sınıfına koyabiliriz. Bu tür kelimeler, Türkçemizin sırtında bir kamburdur. Bu kelimelerin psikolojisi de zaten sağlam değildir.

Bu kelimelerin Türkçemizi nerede, ne zaman zorda bırakacağı bilinmiyor. Samimiyetten nasibi yok bu kelimelerin... Çoğu art niyetli... Türkçemizi “*akim*” bırakmak ve “*meşlûç*” etmek için girmişler haremnden içeri... Hepsi birer heyulâ... Namahremler sürüsü... Usul, adap bilmez bir avuç çapulcu... “*Hudada-i nabit*” gibi... Ne kokusu var, ne güzelliği... Varlığını ve etkisini dikenleri sayesinde hissettiriyor... Birden fazla yüzleri var... Farklı yerlerde, farklı yüzlerle çıkıyorlar insanların karşısına...

Yıllardır “*Frenk meşrep*” bir tabakanın, anlamsızca kullandığı “*mersi*” kelimesinin, sizce Türkçeye benzer bir tarafı var

mi? Peki, “*mersi boku*” şeklindeki kullanıma ne demeli? Tamamen Fransızca olan bu kelimenin Türkçeleşmiş bir tarafı var mı Allah aşkına?

Halka mal olmayan kelime Türkçe değildir. Sosyete, yıllardır ısrarla kullandığı “*mersi boku*”yu halka anlatamadı. Böyle bir derdi de yoktu zaten... İstese de anlatamazdı.

“*Mersi boku*”nun neresinde teşekkür kokusu var? Türkçe düşünen halk, bu kelimedede küçük bir bitkiye gıda olabilecek gübre kokusu bile sezmemektedir. “*Mersi*” sözü, hiçbir anlam taşımayan renksiz, kokusuz, bir o kadar da samimiyetsiz bir kelime... “*Sağ ol*” gibi levendane, “*teşekkür*” gibi dervişane kelimeler, bütün hücreleriyle Türkçe kimliğini haykırırken, bunlara kulak tıkayıp “*mersi boku*”yu kullanan insanlara söyleyecek sözüm var ama söylemekten hicap ediyorum.

Çok kanallı televizyonların üretimiyle birlikte malumumuz olduğu üzere uzaktan kumanda âleti de yapıldı. “*Uzaktan kumanda*”, Türkçe kılığa büründürdüğümüz bir kullanım... Varlığı, Türkçemizi rahatsız etmiyor... Ama gel gör ki, bu âletin işlevini anlatan bir “*zapıng*” sözü var ki, ağzıma alınca zehir yutmuş gibi oluyorum. Ne fil, file benziyor; ne ek, eke... Aslı, nesli belirsiz, soysuz bir kelime. Türkçemizin sırtında, kelimenin tam anlamıyla bir kambur. Türkçemizin kanını emen bir vampir. Hangi niyetle ve hangi akla hizmet için kullanılıyor anlamak zor?

“*Dervişin fikri neyse, zikri de odur.*” demişler. Yerden göğe kadar doğru bir söz... Kullandığımız kelimeler bizi ele veriyor. Her kelimenin yeteneği ve kulvarı var. Bazı kelimeleri, kök saldıği topraktan söküp alıyoruz, anlamsız ve münasebetsiz bir şekilde başka toprakta yaşatmaya çalışıyoruz.

Asker millet olduğumuz su götürmez bir gerçek. Durum böyle olunca, askerlikle ilgili birçok kelime ve deyim

Türkçemizde bulunması doğal ve güzel. *“Tetiğe basmak, nöbet tutmak, nişan almak ve topa tutmak”* bunlar cümlesindedir... Buna benzer kışlada kök salmış deyimleri, bulunduğu yerden alıp sivil hayata, hatta siyâsî zemine dikmeye çalışmanın mantığını anlamak mümkün değildir.

“Filânca partinin genel başkanı, parti karargâhında basın toplantısı düzenledi.” Türk medyasının hemen hemen her gün, ana haber bülteninde verdiği bir haber tarzı bu... *“Karargâh”*, kışlaya ve askere ait bir kelimedir; yıllarca o zeminde meyve vermiştir. Bu kelimeyi sivil hayata taşımak, meyveyi olgunlaşmadan yemek demektir.

Her fırsatta demokratik ve sivil hayatın öneminden söz eden Türk medyasının, bu kelimeyi ısrarla kullanmasını anlamak mümkün değil, ama iyi bir tahlille, bu kelimeleri kullananların psikolojisini ve gerçek niyetini anlamak mümkün...

“Parti kurmayları bugün bir araya geldi...” Ne kadar militarist bir ifade! *“Kurmay”* sözünü sivil ve demokratik hayat için kullanmak, o kelimenin yeteneğini köreltmek demektir. Çünkü kurmaylar kışlada bir araya gelir, parti binasında değil...

“Medyanın konuşlanması...” Ne demek bu?

“Konuşlanmak” kelimesini Türkçemiz, hiç beklemediği bir anda kucağında buluverdi. Demek işe yarayacak bir yeteneği varmış ki, Türkçemiz kucağını açmış ve onu kışlaya dikmiştir.

Derdimizi anlatmak için seçtiğimiz kelimeler, aslında bizi anlatan kelimelerdir. Kendi dünyamızda nelere önem veriyorsak, o dünyanın terimlerini kullanıyoruz. Bu durum çoğu kez *“gayri ihtiyarî”* oluyor.

“Birçok insan mağdur oldu, biz ise direktten döndük. Az kalsın gol yiyecektik.” ifadeleriyle, bir felâketi anlatmaya çalışan insanın, futbola karşı olan ilgisini anlamak güç olmasa gerek...

“Partinin A takımı belli oldu.” ifadesi, yine siyasî hayatta futbolun etkisini göstermesi bakımından dikkate değer... Oysa bu ifadeleri hiçbir parti yetkilisi onaylayıp kullanmıyor. Yani hiçbir parti başkanı, “Ben kurmaylarımınla görüşeceğim. Karargâhımda basın toplantısı yapacağım.” demiyor. Bunları sadece Türk medyası kullanıyor. Bilinçli mi, bilinçsiz mi kullanıldığı bilinmez ama yersiz ve anlamsız kullanıldığı ortada...

Demokrasi ve sivilleşmenin önemini her fırsatta vurgulayan kişiler, kurum ya da kuruluşlar, samimî olup olmadıklarını, kullandıkları kelimelerle ortaya koyuyorlar. Çünkü “Dervişin fikri neyse zikri de odur.”

*Hoş nazara lâbüd olur boşnüma
Eğri bakan eğri görür daima*

Azeri Çelebi

Gül tutmak

Gül, bütün dünya insanlığının nazarında sevgi ve nezaketin sembolüdür. Gül tutmak ve gül takdim etmek, sevgi ve nezaket örneği davranışlar cümlesindedir. Bu bakış açısı, bütün dünyaya mal olmuştur.

İnsanlığın nazarında hiçbir çiçek, gül kadar değer kazanmamış ve meşhur olmamıştır. Gül, çiçeklerin efendisidir. Bundandır ki, Türk edebiyatında, insanlığın efendisi olan Hazreti Muhammed, güle benzetilmiştir.

Gülün insan ruhunda ve zihninde çağrıştırdığı mana, her millette aynı seviyede değildir. Evet, gül bütün insanlık nazarında sevgi ve nezaketi ifade eder ama bu bakış, bazı milletlerde bundan daha öteye gitmez. Türklerde ise gül, sevgi ve nezaketin daha ötesinde bir mana ifade eder.

Estetik, incelik, nezaket ve nezahet en kapsamlı olarak bu çiçekte tecelli ettiği içindir ki, biz bu çiçeği, dahiyane bir buluşla ve benzetmeyle insanlığın en şerefli, en mükemmel, en nazik, en nazdar ve en niyazdar temsilcisi olan Hazreti Muhammed'e benzetmişiz.

Gül, öteden beri hep sembolik bir çiçek olmuştur. Onun insan ruhunda ve zihninde ifade ettiği mana, diğer çiçeklere göre çok daha derunîdir. O, şairlere ilham kaynağıdır. Şairler, gül dedikleri zaman ruhlarının daha bir enginleştiğini fark ederler. Gül; şüire girdiği zaman, şiir daha bir güzelleşir.

Gülden, sadece gül olduğu için söz etmek bile çoğu kere ruhu dinlendirir. Şairler bazen bu çiçeği sevdikleri, bazen sevgilisine diyemediklerini bu çiçek aracılığıyla dedikleri, bazen de tasavvufî bir derinlik arzu ettikleri için gülle söyleşme ve dertleşme gereği duymuşlar.

"Ben yarime gül demem, gülün ömrü az olur." diyen şair, gülün bir özelliğine dikkat çekerken sevgiliyle, bitmeyen bir ömür arzuladığını da ilân etmektedir. Her bir ayrılık düşüncesinin ortaya çıkardığı feryat, aslında insanın içindeki sonsuz sevmeye duyusunun bir yansımasıdır. Eğer sonsuz bir sevginin varlığını kabul etmezsek, o ayrılıklara ruhumuz dayanamıyor, feryat ediyor. Evet, eskilerin çok veciz bir şekilde dediği gibi, *"Bütün fıraklardan gelen feryatlar, aşk-ı bekâdan gelen ağlamaların tercümanlarıdır. Eğer tevebbüm-ü bekâ olmazsa muhabbet edemez."*

Gül tutmak ve gül takdim etmek, gül atmaktan daha anlamlıdır. Gül atmak, her zaman istenilen sonucu vermez. Bazen düşmanın attığı taş insanı yaralamaz da dostun attığı gül yaralar. Gülün bir de bu yanı var. Gül, hiçbir zaman şiddetin ve öfkenin sembolü olmamıştır. Gülün yapısında böyle bir özellik yoktur. Ama bir dost, bu mübarek çiçeği dostuna silâh olarak kullanmaya kalkarsa, bu zarif çiçek, insan ruhunda taş değil belki kurşun gibi etki bırakır. İnsanın ruhunu sıcacık sarmalayan o kırmızı gül, silâh gibi kullanılırsa, o zaman insanı ısıtan bir ateş değil, yakıp kavuran bir alev olur.

Sadi-î Şirazî, Gülistan'da diyor ki: Bir gün, bir topraktan gül kokusu geliyordu. Toprağa dedim ki: *"Sendeki bu gül kokusu nereden geliyor?"* Toprak bana cevap verdi: *"Ben zamanında bir güle sakslık yapmışım. Bu koku ondan kaldı."*

"Bal tutan parmağını yalar" demiş atalar. Gül tutan da elbette gül kokar. Elinin, dilinin gül kokmasını istiyorsan gül tut, gül söyle. Ama gül atma! Çünkü gül atan elde gül kokusu kaldığını bu zamana kadar hiç duymadım.

Gülün nazı bülbülün niyazı

Gülün şüirimize girmesiyle beraber bülbül, gülistan ve Gonca kelimeleri de şüirimize akın etmiştir. Çünkü bu kelimeler, gülün ayrılmaz birer parçasıdır.

Gonca, gülün açılmamış hâlidir. Şüirimizde temizlik, iffet ve bekâretin sembolüdür. Gonca açılmadığı için onu henüz kimse koklamamıştır. Gülün henüz birisine ait olmayan hâlidir gonca...

Bülbülü de gülden ayrı düşünmek mümkün değil gibidir. *"Güzelliğın on para etmez/Bu bendeki aşk olmasa"* diyor Âşık Veysel. Gülün nasıl bir çiçek olduğunu bülbüle sormak lâzım. Gülü herkes sever ama hiç kimse gül için bülbül gibi inlemez. Onun için, *"Gülün sevgilisi bülbüldür."* diyebiliriz. Bülbül, güle sesini duyuramayacağını bile bile, gül yağını ellerin süründüğünü gözüyle göre göre inler. Ne hazin bir manzaradır o! Gül için ağlayıp inle, sonra da onu, gözünün önünde başkaları koklasın!

"Gurbette kişi şadman bolmas imiş/El ange şefik ü mihriban bolmas imiş/Ger kafes içre kızıl gül bütse/Bülbülge tiken dek aşıyan bolmas imiş."

Ali Şir Nevaî'ye ait bu dördlük... Nevaî, Fuzulî'den de önce... Türkistan'ın dev şairi... Bugünkü Özbekistan sınırları içinde yaşamış. Devlet idaresinde ikinci adamlığa kadar gelmiş. Türkçenin Çağatay Lehçesi'ne bütün şairlik kudretini işlemiş bir insan... Denilebilir ki, Çağatay Türkçesi, Nevaî'nin

zamanına kadar alamadığı mesafeyi, Nevaî zamanında almıştır. İşte bu dörtlükte de, bu dev şairin şiir kudretini görmek mümkün.

Ne diyor Nevaî? "*Gurbette insan şen şakrak olmazmış/Başkaları ona kol kanat germezmiş/Eğer kafesin içinde kırmızı gül bile bitse/Bülbül için diken daha iyi bir yuva imiş.*"

Burada anlatılmak istenen özgürlüktür. Bülbül, kafeste hapis olduktan sonra gülü ne yapsın? Özgür olup dikenin yuva edinmek daha iyi...

Usulî bir dizisinde diyor ki: "*Taze gül yaprağıdır bâd-ı seberden incinir.*" Bu ikazıyla âdeta bütün nazenin ve nazdar sevgililer için söz konusu olabilecek bir âkibeti hatırlatıyor.

Fıtnat Hanım, şu dizisiyle daha derin bir manayı, daha pervasızca anlatmak istemiş sanki: "*Bu bağın gonca-ı rânâsı muhtac-ı bahar olmaz.*" Yani, "*Bu bağın en güzel, en seçkin goncasının bahara ihtiyacı yoktur.*" diyor. "*Minnet Hüdaya...*" demez miyiz bazen? Başkalarına el açmayı sevmeyenler yok mudur? Sanki "*gonca*" ile kastedilen anlam derinleşiyor birden. Kimdir bu bahara ihtiyacı olmayan gonca? Kimdir bu kadar pervasız, bu kadar başı dik, bu kadar minnet etmeyen? İşte burada "*gonca*" sözüne şair, daha derin bir anlam yüklüyor.

Kâmi Ahmet Çelebi, bülbülün talihsizliğine dikkatimizi çekerek şöyle der: "*Güle gûş ettiremez, boş yere bülbül inler/Varak-ı mibr ü vefayı kim okur kim dinler?*"

Öyledir! Bülbül ne yapsa, güle sesini duyuramaz. Gül sevgilidir çünkü. Vefasız değildir ama nazlıdır. Bülbülün feriyadına karşı nazlanmayı sever. Çoğu kere onu görmezden ve duymazdan gelir. Bu ne ağır işkence, bu ne ağır imtihandır ya Rabbi!

Herhâlde hazret, kendi döneminde takdir görmemiş olmalı ki, gül ve bülbül faslının arasında bir şeyler mırıldanıyor. "*Böyle vefalı ve değerli sayfayı kim okur, kim dinler?*" diyor.

"Bülbül; nasıl güle sesini duyuramıyorsa, ben de bu güzel ifadelerimi etrafa duyuramıyorum." demek istiyor sanki.

"Talibi yar olanın, yarı bakar yaresine" demişler. Ama bir de böyle talihsiz olursan, bülbül ile aynı kaderi paylaşmak zorunda kalırsın. Kulak veren olmaz feryadına... Canını vermek istersin ama yüzüne dönüp bakacak bir canan bulamazsın. Zati'nin düştüğü duruma düşersin: "Yoluna canım feda etsem gerek cânâ dedim/Yüzüme bin hışm ile baktı dedi canın mı var?"

Böyle bir sevgilinin zülfüne bağlanan âşık, ömür boyu feryat etmek zorundadır.

Ah zavallı kalp! Sesini duymayan, feryadını işitmeyen sevgililer için, bir ömür inlemeyi göze alabiliyorsun. İçindeki sonsuzluk duygusunu ve sonsuz bir sevgiliyi aradığının farkında mısın? Unutma! "Bütün firaklardan gelen feryatlar, aşk-ı bekâdan gelen ağlamaların tercümanlarıdır."

Ey kalbim! Sonsuz bir sevgilinin isim ve sıfatlarına, sevgi ve güzelliklerine ayna olduğun hâlde bir içim suda ab-ı hayat arıyorsun! Öyleyse feryat etmeyi hak ediyorsun!

Nadan ile sohbet etmek güçtür bilene

“**N**adan,” dilimize Farsçadan geçmiş bir kelime. “*Cabil*” anlamında kullanılır. Tersine de, “*dânâ*”dır. Yani “*bilgili*” demek... Bu kelimenin, anlam değişikliğine uğramaması için, mutlaka uzatılarak okunması gerekiyor.

Vurgu yapmak için bu kelime bazen, “*cabil ü nadan*” şeklinde de kullanılır. Kelime, bu şekliyle “*zırcabil*” manasına gelir.

“*Nadan*” kelimesi aynı zamanda “*anlayışsız kıt*” anlamında da kullanılır. “*Anlayış kılığı*,” zaten cahilliğin tamamlayıcı bir unsurudur. Anlayışsız olmayan kimse, cahil kalmayı kabullenemez. Cahil olmayan kimse de, genel olarak anlayışlıdır.

Cahil ve anlayışsız insanlardan dert yanma, her devirde olan bir sıkıntıdır. Bu sıkıntının derecesi, insanın bilgisine ve anlayışına göre artar. Yani cahillerden en çok sıkılanlar, bilgisi en fazla olan kimselerdir. “*Allame*” derecesinde bulunan kimseler için, cahillerle beraber oturup kalkma kadar büyük bir azap düşünülemez. “*Nadan ile sohbet etmek güçtür bilene/Çünkü nadan ne gelirse söyler diline.*”

Sözünü, kılı kırk yararcasına söyleyen kimselerin gözünde, diline gelen herşeyi söyleyen kimseler makbul değildir. Ağzından çıkan her kelimenin hesabını vereceğine inanan bir kimse, ulu orta konuşan kimseyle aynı ortamı paylaşamaz. Böyle bilgili kimselerden birisi, bir zamanlar bir mecliste saatlerce ‘*Leyla ile Mecnun*’ hikâyesini anlatmış. Sonra da meclistekilere;

“Anladımız mı ey topluluk?” diye sormuş. Mecliste bulunan bir nadan; “Hepsini anladım anlamasına da, bir şeyi anlamadım; Leyla kız mıydı, yoksa erkek miydi?” demiş.

Cehaletin bir de doruk noktası vardır ki, o zirveye(!) ulaşanlara Türkçede “*zırcabil*” denir. Eskiler buna; “*cehl-i mürekkep*” derdi. Yani “*bilmediği gibi, bilmediğini de bilmiyor*” demektir. Böylelerinin yanında insan, cahile elli defa razı olur. Çünkü cahile anlatılabilecek bazı şeyler vardır ama “*zırcabil*”e anlatılabilecek hiçbir şey yoktur. Bilgili bir kimse için, böyle birisine yakın olmak, cehennem azabını dünyada tatmak gibi bir şeydir. Eskiler; “*Nadan komaz ki, merdüüm-ü dâna huzur ide*” demişler. Evet öyledir... Cahil, âlime rahat vermez.

Cahilin sözünü ettiği şeyler, âlimin ilgi alanına girmez. Cahil, eskilerin ifadesiyle “*câb*” ile yani makam ve mevkiyle övünür. Oysa bir “*arif*” için, izzet ve kemale vesile olacak unsurlar çok farklıdır. Yani, “*Cahilin fabrı, câb ü mal iledir/ Arifin izzeti kemal iledir.*”

Bulunduğu makam, mevki ya da elindeki mal ile övünen kimse “*arif*” değildir. “*Arif*,” bunların kendisini izzet sahibi yapmayacağını bilen kimsedir.

“*Arif*” olan için dayanılması en güç şey, cahilin minnetini ve kahrını çekmektir. Bu başka kahrılara benzemez. “*Her kabırna bir tabammül olur amma/Minnet çekilir şey değil asla cübelâdan.*” Bu söz, çok şey anlatıyor. Fazla söze gerek yok... “*Arif*” olan anlar!

Nasihate dair

“*Nasihat*,” Arapçadan Türkçeye aldığımız bir kelime. Türkçesi, öğüt... İkisi de uzun yıllardan beri Türkçede kullanılıyor.

Nasihatin, teklif ve tavsiyeden daha farklı bir anlamı var. Nasihat demek, tavsiye demek değildir. Nasihat etme hakkı, yaşla doğru orantılıdır. Yani yaşı büyük olan, küçük olana nasihat eder. Küçük olanın, şartlar ne olursa olsun, böyle bir hakkı yoktur. Küçük olanın nasihatine alıcı gözle bakılmaz. Böyle bir hareket, törelere aykırı olduğu gibi, genel geçer toplum kurallarına da terstir.

Yaş ve tecrübenin büyüklüğüne bağlı olarak nasihat edecek kişi, öncelik hakkına sahip olur. Bir mecliste nasihat etme hakkı, en yaşlı olan insanındır. Çünkü en tecrübeli olan odur. Tecrübe yaşla kazanılır. “*Bizim yaşımız küçük ama tecrübemiz büyük*” gibi lâflar, birer kara mizah örneği ve ahir zaman alâmeti olarak telâkki edilebilecek densizlikler cümlesindedir.

“*Nasihat*,” asil bir kelimedir. Bu kelime, ağızda sakız olmayacak kadar değerlidir. “*Nasihat*” kelimesinin dillere düştüğü hiç görülmemiştir. Bu kelimenin asaleti, buna izin vermez. “*Nasihat*,” dile düşmez. O; ehlinin elinde, dilinde muhatabın zihnini açacak bir anahtar, aklını başına devşirtecek kadar etkili bir silâh olur. Onun içindir ki, töre bilmez yeni yetmelerin, her mecliste ulu orta bu kelimeyi dillerine dolamaları ve nasihatvarî konuşmaları hiçbir şekilde tecviz edilemez. Bu tür dav-

ranışlar, densizlik alâmetidir ve bu tür densizlikleri törpüleme-
nin yegâne çaresi de, kişinin haddini bilmesidir.

Nasihat ederken dikkatli olunmalıdır. Çünkü herkesin buna ihtiyacı olmayabilir. Nasihatten, bazıları sıkılabileceği gi-
bi, bazıları da anlamayabilir. “*Nasihât,*” yerinde ve zamanında,
gerektiği kadar yapılmalıdır. Bu şekilde yapılan nasihat, haya-
tın her döneminde insan için gereklidir ve şarttır.

“*Din nasihattır.*” sözü, peygamberimize ait... Bu açıdan
bakıldığı zaman nasihat; insanı hatalara karşı koruyan bir kal-
kan ve unutkanlık hastalığına karşı ikaz eden bir uyarıcıdır.

“*Uğursuz kişiyle arkadaş olma/Kuru yanında yaş da yanar de-
mişler*” sözü, bir nasihattir. Sözün içeriği kadar söylenişi de
güzel!

Sözün güzelliği, nasihatın etki derecesini arttırır. Nasihat
içeren sözler, kolyeye dizilen inciler gibi, seçilmiş kelimeler-
den oluşmalıdır. Nasihat etmeye hak kazanmış kimseler, bu
ayarın inceliğini gayet iyi bilirler.

Nasihati içeren söz, zihinde şimşek gibi parlar ve uzun
süre etkisini devam ettirir.

“*Ervel düşün sonra söyle sözünü/Ok yaydan çıkınca geri alın-
maz.*” İpe inci dizer gibi söylenmiş bir söz... Böyle bir söz,
akıldan kolay kolay uçup kaçmaz. Zihni düşündürür.

Hayatta kazanılan tecrübelerin, ehlinin dilinden aktarılma-
sıdır nasihat... Nasihatta lüzumsuz kelime bulunmaz. Nasihati
oluşturan kelimeler, muhatabı sıkıntıdan kurtaran birer ilâçtır.

“*Külâhını sat da barceyle, müdâhin olma bir ferde/ Cibanda kel-
le sağ olsun, külâh eksik değil merde.*” Bir ömürlük tecrübe, san-
ki iki dizeye sıkıştırılmış! Böyle inci gibi dizilmiş bir sözü, ha-
fife almanın imkânı yoktur. Bu tür sözler karşısında, zihin tes-
lime mecbur olur.

“*Der-i mumarazayı açma fasl-ı sobbette/Gıcirtı etme ayıptır sarir-
i bâb gibi.*” Bunun yerine, “*Muhabbet ehlinin meclisinde müinakaşa-*

ya sebep olacak konular üzerinde konuşan kimsenin sesi, kapı gıcırıtmasından farkesizdir.” denilseydi, bu kadar etkili olmazdı. Söz, ehli olanın dilinde ne kadar ustaca, ne kadar lâtif ve ne kadar hikmetli bir şekle bürünmüş!

“*Nasihât;*” ehline bırakılması gereken bir iştir. Ulu orta herkese nasihatvarî konuşan nevzuhur tipleri, söz sultanları görse sizce ne derdi?

“*Gör zâhidi kim, sâhib-i irşâd olayım der/Dün mektebe vardı bugün üstâd olayım der.*” Sakın bu söz, haddini bilmezler için söylenmiş olmasın!

Söylemez amma neler bilir âşık

*Sükûtu bilmediğinden değil, edeptendir
Eğërçi söylemez amma neler bilir âşık*

Günümüzde kişisel gelişim adına ortaya çıkmış o kadar çok kitap var ki! İnsanlar, bunların hepsinden, az ya da çok, yararlanma imkânı buluyorlar.

Güzel konuşmanın önemi inkâr edilemez. Bu ayrı bir yazı konusudur. Ben burada konuşmanın değil de susmanın önemi üzerinde durmak istiyorum.

“Söz gümüşse, sükût altındır.” demiş eskiler. Kişisel gelişim kitabı yazmayı düşünseydim, adını: “Konuşmak sanatsa susmak en büyük sanattır.” koyardım. İnsanın başına ne gelirse dilinden gelir. Allah dil verdiğiğine göre, fizikî bir özrü olmayan herkes, eninde sonunda konuşacak demektir. Dili olan bir kimse için konuşmak değil, susmak zordur. “Çocuklarımızı susmayı öğretin; konuşmayı kendileri öğrenirler.” diyor Benjamin Franklin. Bence haklı! Biz elimizin altındaki insanlara önce susmasını öğretmeliyiz. Onlar daha sonra bu dünyanın, bu hayatın içine girdikleri zaman, isteseler de susamazlar.

Benim bu teklif ve tavsiyemden sonra, belki bazı kimse-ler: “Çocuklarımız suskun, içine kapanık, pısrık mı yetişsin?” diye bir itirazda bulunabilirler. Hayır! Öyle yetişmesinler! Burada sözünü etmeye çalıştığım husus; susmak değil, susmayı öğrenmektir. İnsanlar, başkalarına ve kendilerine yapılan haksızlık karşısında susmasınlar. Hem de kesinlikle susmasınlar! Susarlarsa, bu bir karakter kırılması olur. Efendimiz: “Haksızlık

karşısında susan, dilsiz şeytandır.” buyuruyor. Hakkını arayana, diyecek sözumüz yok. Ancak, susması gereken yerde susmayan insana denecek çok şey var. İnsan, yine Efendimizin ifadeleri çerçevesinde, *“İnsan ya hayır konuşmalı ya da susmalıdır.”* Yani sözü döndürüp dolaştırıp hayıra getirmeyen bir insanın, konuşması değil, susması hayırlıdır.

“Susmak” bir sanattır; hem de büyük bir sanat... Konuşmak, insanları etkilemenin bir yoludur ama tek ve en etkili yolu değildir. İnsanları, konuşmaktan daha çok etkileyen bir yol vardır ki, o da susmaktır. *“Susmak,”* davranışlarla insanları etkilemenin adıdır. Tavırlar, davranışlar, bakışlar ve duruşlar; konuşmalardan çok daha etkili bir yoldur.

İnsanları etkileyenler, çok konuşanlar değil, az ve öz konuşanlardır. Susmanın etki alanına, kelimelerin gücü ulaşmaz. Rivayete göre, Şems ile Mevlâna buluştukları zaman, dakikalarca konuşmadan birbirlerine bakar ayrılırlarmış. Bu davranışı, günümüzün geveze insanları anlayamaz. *“Susmak,”* dildeki yüzeysellikten kurtulup kalpteki derinliğe ulaşabilmektir. Bu iki Allah dostu, bunu çok iyi biliyordu ki, söze gerek duymuyordu.

Toplum içinde rahatsızlık uyandıran insanların çoğu, susmasını bilmeyen kimselerdir. Ben bu zamana kadar susanlardan rahatsız olanı duymadım. Siz kısa ve öz konuşan insandan rahatsız olan kimse gördünüz mü? Ama uluorta konuşan kimselerden şikâyet eden çoktur. Asıl olan, konuşmanın da susmanın da yerini bilmektir. Bu aynı zamanda bir terbiyedir; daha doğrusu terbiyeye giden yolun ilk basamağıdır.

Susmasını ve konuşmasını bilmeyenler, terbiyeli bir davranış edinememişler demektir. İnsana, kulağın iki tane ama dilin bir tane verilmesi ne anlama geliyor sizce? İki dinlemek, bir konuşmak daha doğru değil mi? İki konuşan bir dinleyen insan hata etmiyor mu acaba?

Bir dili olduğu hâlde çenesinden bıktığımız o kadar çok insan var ki! İki kulağı olduğu hâlde gerçekleri duymazdan gelen kimseler o kadar çok ki! Ya insanda iki dil, bir kulak olsaydı ne yapardık? Onun için hepimiz dönüp kendimize bir bakalım. Bizim üzerimizdeki denge, bize neyi anlatıyor bir düşünelim.

İnsanlar, suskun olmasın ama susmasını öğrensin. Bu sanatı öğrenen insan, hayatta çok şey kazanmış demektir. Susmasını bilen insan, belâdan emin olur. Her yere lâf yetiştirmeye çalışan kimse ise başına belâ alır. "*Çok mal baramsız, çok söz yalansız olmaz.*" demiş atalarımız. İnsan, enerjisini konuşmaya değil, susmaya ayırmalıdır. Konuşmada iktisatlı, susmada cömert davranmak ne güzel bir davranıştır!

Böyle yapabilmeyi ne kadar isterdim! Demek ki, küçükken susmayı bana da öğretmemişler! Daha sonraları edebiyat tahsili için içine girince, benim için konuşma; susmanın çok önüne geçti. Kendimi sık sık ikaz ediyorum; susmanın faziletine inandırmaya çalışıyorum. Yoksa hepten kantarın topu kaçacak!

Bir zamanlar Türkiye'de, meraklı topluluklara güzel konuşma kursları vermiştim. Hata etmişim diyemem, ama şu andaki aklım olsaydı, onlara susmayı öğrenme kursları vermek isterdim.

Bilmem ki gelen olur muydu?

Sözün demi

Söz, insan olmanın temel özelliğidir. İnsanlar; sözleşir, söylenir, söz verir, sözünde durur veya durmaz. Bütün bu özellikler, insanın birer parçasıdır.

Söz, insanı bağlar. Üstelik hem burada hem de ötelerde... Bundan dolayı, erkeğin sözüne “*senet*” gözüyle bakılır.

Türkçede, “*erkek sözü*” diye bir tabir vardır. Bu tabir, “*sözünde durmayan erkek değildir.*” anlamına gelir.

Sözün doğru olması, insanın kalitesini yükselten bir unsurdur. Yalancılık ise insana, ancak yatsıya kadar yanan geçici bir mum itibarı kazandırır. Söz; kime ait olursa olsun, doğru olmak zorundadır. Yalan sözün, insanlar içinde itibarı yoktur. Eskiden, kalitesiz mal üreteni, “*Abilik*” teşkilâtından dışlarlarmış. Üretilen kalitesiz pabuç, dama atılır; böylece o insanın sahtekâr olduğu ortaya çıkarmış. Aynen bunun gibi yalancının mumu da yatsıya kadar yanarmış.

Söz, insanın niyetlerini, hayallerini ve bilgi seviyesini ele verir. Söz bir bakıma üslûptur. Üslûp ise merhum Cemil Meriç'in ifadesiyle, “*şahsiyet*” demektir. Öyleyse söz, insanın şahsiyetini de ele veren bir unsurdur. Şahsiyet sahibi bir kimseyi söylemez. Yalan söyleyen, burada da ötede de kaybetmeye mahkûmdur.

Söz, senettir. Sözün doğru olması kadar, yerinde ve zamanında söylenmesi de önemlidir. Yunus Emre şöyle der:

“Kişi bile söz demini (zamanını)/Etmeye sözün kemini (kötüsünü)/Şu cihan cebennemini sekiz uçmağ (cennet) ede bir söz.”

Sözün tatlı olanı her zaman tercih edilir. Tatlı sözün yararları çok olmasaydı eskiler, “Tatlı söz yılanı deliğinden çıkarır.” demezdi. “Yeşillikler, toprağın kusurunu nasıl örterse, tatlı söz de insanın kusurlarını öyle örter.” diyor Sokrat.

Bir sözün kalbe tesir etmesi için, kalpten çıkması şarttır. Çünkü dilden çıkan söz, kulağı aşamaz. Kaşgarlı Mahmut, Türklerin ilk yazılı belgelerinden kabul edilen “Divan-ı Lüğati’t Türk” isimli eserinde şöyle diyor: “Dil ile düğümlenen, dış ile çözülmez.”

Sözün hanesi, kalptir. Söz, kalpte konaklar. Yumuşak ve tatlıysa, konakladığı kalbi de yumuşatır, tatlandırır. Sert ve acıysa, o mekânı acıtır, acılaştırır hatta kırar döker. Onun için tasavvufta, “kalpler, Allah’ın evi” olarak kabul edilir. Onu kıran, Allah’ı gücendirmiş olur.

Konu dil ve söz olunca, lâf dönüp dolaşıp kadına geliyor nedense... Kadınların dilinden mustarip olan erkeklerin sayısı hiç de az değil... “Dil, bir kadına ait değilse güzeldir.” diyor Charles Dickens. Mutlaka bir tecrübeye dayanarak söylüyor.

George Chapman da, bu konuda dili yananlardan olmalı. “Bir erkek ölürken kıpırdayan son yeri kalbidir; bir kadın ölürken dili...” diyor.

Her erkek aynı kanaati paylaşmak zorunda değil şüphesiz. Sesin, “zırlı” diye tabir edebileceğimiz bir perdesi vardır ki, bu perdeye kulağını çarpanlar talihsizdir. Onlar, bütün kadının seslerini aynı tonda duymaya mahkûmdurlar. Meselâ, Napolyon bu konuda farklı düşünür. Sevdiği üç sesi sıralarken, para ve su sesinin yanına kadın sesini de koyar.

Söz, ya söylenmemeli ya da doğru söylenmelidir. Kimse yalan söyleme hakkına sahip değildir. Yalan söylemek bir hak

da değildir. Ama her doğruyu her yerde söylememe hakkımız vardır. Şahsiyet sahibi olmanın en etkili yollarından biri, sözü doğru söylemektir.

Yalan söyleyenlere, “*şahsiyet kaybına uğramış kimseler*” gözüyle bakmaktan bir türlü vazgeçemedim nedense! Hata mı ediyorum bilmem ki?

Şiirle uğraşmak

A vustralya'ya gitmeden önce, Türkiye'de şiire meraklı birkaç genç arkadaşta; “*Şimdiki aklım olsa şiirle uğraşmazdım.*” demiştim. Onlar bu sözden ne denli hissedar oldular bilmem ama ben bu kanaatimde kararlıyım.

Şiirin bir cazibesi olduğu inkâr edilemez. Bundan dolayı olsa gerek, özellikle genç kuşak şiire pek heves ediyor. İyi ama heves etmek şair olmak için yeterli mi? Elbette hayır! Heves etmekle şair olunamayacağı gibi, bu konuda bilgi sahibi olanlara da şair denilemez. Öteden beri, insanlar arasında şöhret bulmuş bir kanaat vardır ki, “*Şair olmak için, şair doğmak gerekir.*” Bu söz doğrudur. Bize düşen, doğuştan bu yeteneğe sahip olan insanların kolundan tutmak ve sadece onları şiirin evc-i kemaline çıkarmaktır. Yoksa diğer gençlerin şiire heves etmelerini ciddiye alıp onlarla uğraşırsak, şair değil, eskilerin “*müteşair*” dediği, kendini şair zanneden bir grup ortaya çıkarmış oluruz. Bu tür şiir çiziktirenlere her dönemde çokça rastlanmıştır. Türk edebiyatının, şiirle uğraşan çok fazla kimseye değil, şair olan birkaç kişiye ihtiyacı var. Yani eskilerin ifadesiyle bu vadede, “*kemiyet*” değil, “*keyfiyet*” önem kazanmaktadır. Kaliteli olsun da az olsun, zararı yok!

Lise yıllarımdan beri devam edegelen şiir meşguliyetim bana şu kanaati verdi: “*Aklı olan şiirle uğraşmaz.*” Ama ben böyle dedikçe, bazı gençlerin şiire daha çok heves ettiğini fark ettim.

Yasaklarda, nefsi çeken bir taraf her zaman olduğu için, ben bu konuda genç kuşağı bu işten ne kadar men etmek istersem, onlar bu konuda biliyorum ki, o kadar meraklanacaklar.

Şiir tatlıdır; ruha haz verir ama şiirle uğraşmak insanı çoğu kere alır başka vadilerde dolaştırır. Şiirle uğraşan insan, sık sık sükûnet arzu eder. Kalabalıklardan ziyade sükûn bulmuş ortamlar arar. Şiirden anlayan insanlar, toplumda en az anlaşılan insanlardır. Şiirle uğraşan insanların zamanla etraflarından “*hayalperest*” damgası yemeleri mukadderdir.

Yahya Kemal diyor ki: “*Gerçek şairler hemen daima aşk saadetinden mahrum yaşarlar ve ölürlür. Kadınlar şair sever. Aşkta sadete mazhar olmuş büyük şairler, bizde ve Avrupa’da nadirdir.*”

Tanzimat'tan sonra şiirimizin harcı dağıldığı için, kendinde cesaret bulan herkes şiir hakkında konuşmaya başladı. Eski şiirin kural kaidesi vardı. Eski şiiri, şiir yapan birtakım vasıtalar veya âletler vardı. Bir musiki nağmesini çalabilmek için, bir enstrümana nasıl ihtiyaç varsa, şiiri inşa edebilmek için de eskiden birtakım vezin, kafiye, aruz, hece gibi âletlere ihtiyaç vardı. Cumhuriyet dönemi şiirinde bu âletler de birer birer kaybolunca, gençlerin şiire heveslenmemesi için bir engel kalmamış oldu. Genç kuşaktan şiire heves eden birçok kimse, cümleleri devrik hâle getirince şiir yazmış olacağını düşünüyor. Onun için başta da dediğim gibi, Türk edebiyatının şiir çiziktiren kalabalıklara değil, şiiri duyan ve duyurabilen nadir insanlara ihtiyacı vardır.

Şiirden anlamak, şair olmak için yetmez. Güzel şiir okumak da şair olmaktan farklı bir şeydir. Şair, duygularını ruhunda duyan ve onları şiir hâlinde söyleyebilen insandır. Duyguları sadece duymak yetmez. Acıları, sevinçleri, hüznüleri herkes duyabilir ama ancak şair olanlar söyleyebilir.

Kerbelâ'da Hazreti Hüseyin'in acısını asırlardır kalbinde ve ruhunda hissedenler, kendilerini zincirlere vuruyor ve vücutlarını dövüyorlar ama Hazreti Hüseyin'in mersiyesini sadece Acem şairi Muhteşem-i Kâşânî yazabilmiştir.

Kanunî'nin ölümüyle birçok kimse ruhunda derin bir ısırtırap duymuştur belki ama bu ölümü mersiye hâlinde ancak Baki kaleme alabilmiştir. Ve biz Kanunî'nin ölümünün o dönemde ne anlama geldiğini bugün hâlâ Baki'nin bu mersiyesinden anlıyoruz.

Şiir okumak ve şiirden anlamak güzel şey. Bunlardan mahrum olan kimse, estetik ve edebî zevk adına büyük bir kayıp içindedir. Ama şiir yazmak ve şair olmak, bunlardan tamamen farklı bir şey. Onu, gecenin yarısında dize mırıldanarak kalkmayanlar anlayamazlar.

Şiir bahsine bir haşiye

Australya'da iken gerek çevremden gerekse okur kitesinden sık sık şu soruya muhatap oluyordum: *“Burada niçin şiir yazmıyorsunuz?”*

Bu sorunun benim için bir tek cevabı olabilir: *“Duygularım bu ülkede şiir kıvamına gelmedi de ondan.”*

Şiiri, vakıa Tanzimat döneminde düz yazıya yaklaştıranlar oldu ama bu hayırlı bir sonuç vermedi. Şiir, her zaman nesirden farklı olmalıdır.

Şiirin kendine has bir dünyası vardır. O dünyanın her şeyi başkadır. O dünyada, şiirin dilinden, âletlerine kadar her şey farklıdır. Şiirin dili nesre benzemez. Şiir, dil içinde bir üst dildir. Şiir, hiçbir zaman başka bir dile çevrilemez; hatta yazıldığı dile bile...

Duyguların coşması, insanın sevinç ve acıları hissetmesi, şiir yazmak için yeterli değildir. Şiir, o duyguların şiir potasında şekillenmesidir. O potada şekillenmeyen hiçbir malzeme, şiir değildir.

Şiir bir mayadır. Duygular, o mayayla mayalanmazsa katiyen şiir hâline gelmez. O mayalanmış duyguların bir de şiir potasında şekillenmesi gerekir. Sütün yoğurt olması kadar basit değildir duyguların şiir olması. Yoğurdun ayran olması ve ondan tereyağı elde edilmesi kadar zordur gerçek şiir. Şiirin cazibesine kapılan birçok kimse, duygularını kaleme alınca, şiir

yazdığını zanneder. Oysa süt, yoğurt hâline gelmiştir. Ama şiiir tereyağıdır. Ondandır ki, bizde şiiire benzeyen kırintılara çokça rastlamak mümkündür ama ayranın üzerindeki tereyağı kadar halis ve lezzetli şiiiri bulmak o kadar kolay değildir. O lezzeti bugünün kayıt kabul etmez genç şairlerinin şiiirlerinde arayanlar yanılırlar. O lezzeti ancak Fuzulî, Baki ve Nedim gibi dev ustalardan tatmış insanlar şiiirin tadına varabilirler. Bugün o tadı bize tattıracak kudrete sahip şairler de, ancak o pınardan su içmiş olanlardır. Cumhuriyet dönemi şiiirinde âdetta bir kilometre taşı olan Yahya Kemal, bu pınardan beslenmiş bir şairdir. Geçmişin lezzetini, bugünün diliyle birleştirebilmiş bu müstesna kudret, mazinin şiiir dünyasında pişerek bu seviyeye ulaşmıştır.

Geleneğe baş kaldırmayı maharet ve marifet sayan Orhan Veli ve Tevfik Fikret gibi şairlerin şiiirinde, Yahya Kemal'in şiiirindeki tadı bulamazsınız. Yahya Kemal, mazinin sihirli şiiir âletlerini bilen bir şairdi. Dönemindeki diğer şairler gibi her şeyi inkâr ederek ortaya çıkmadı. Maziden beslendi ama bugünün diliyle yazdı.

Duyguların şiiir kıvamına gelmesi önemlidir. Bu kıvam yakalandığı an, şiiir kendiliğinden ortaya çıkacaktır. O kıvama gelmiş duyguyu, istesenez de içinizde tutamazsınız. Depreşir durur içinizde ve dilinize tespih olur. Duygu o kıvama gelince, söz artık hangi ölçüde olması gerekiyorsa o ölçüde oluyor. İşte bu şiiirdir.

Madem bu mesele açıldı, meraklıları için söyleyeyim: Sık sık şiiir yazan bir insan değilim. Şiiirin muhterem ve müstesna bir sanat olduğunun bilincindeyim. Çok şiiir yazan kimselere öteden beri hep acıma hisleriyle baktım. Çünkü şiiir bana göre fazla yazılmayacak kadar malzemesi değerli bir sanattır. Bir günde ne kadar altın çıkarılabilirse, şiiir de bir günde o kadar

yazılmalıdır. Her bir gram altın, şiirin bir kelimesine mukabil gelebilir. O küçük altın parçacıkları, nasıl ki bir kuyumcunun tezgâhında farklı farklı estetik takılar hâline gelirse, altın değerindeki kelimeler de şairin tezgâhında şiir hâline gelir.

Bir günde insanın alacağı kalori miktarı nasıl sınırlıysa, bir şairin bir günde yazacağı şiir de sınırlı olmalıdır. Fazla şiir yazmak kalemi yorar, kaliteyi düşürür, ayrıca bediî zevki de zedeler. Günde on şiir yazmanın, on kilo armut yemekten farkı yoktur. Bu ise lezzet değil işkencedir.

Türkiye'de bir edebiyat dergisi, “*naat özel sayısı*” hazırlamaya karar vermişti. Benden de bir naat istediler. O dönemde henüz bitmiş bir naatım yoktu ama başladığım bir naatım vardı. Dedim ki: “*Bitmiş bir naatım yok ama şu an yazmakta olduğum bir naatım var.*”

Onlar beni beklemeye koyuldular. Her ay naatımı soruyorlardı; ben de, “*bitmedi*” diyordum. Naatımı, derginin özel sayısı çıkmazdan iki hafta önce bitirdim ama aradan yaklaşık bir yıl geçmiş oldu. Yazarçizer takımından bazı arkadaşlar dediler ki: “*Bir naati bir yılda tamamladın. Oysa bir yılda bir apartman biterdi.*”

Onlar, dediklerinde kendilerine göre haklıydılar. Ama bir noktayı göz ardı ediyorlardı: Ben bir müteahhit değildim. Olsaydım, bir apartmanı bir yılda ben de bitirirdim. Nihayet kullanılacak malzeme ortadadır ve bu malzemenin bulunduğu yer de bellidir. Ama şiirin malzemesini nerede, ne zaman bulacağım belli değil. Oltanın ucuna bir balık takılacak diye bazen saatlerce beklemek gerekebilir. Bir kalbur toprak elenir elenir elde bir gram altın ya kalır ya kalmaz. Hele hele bu bir de Hazreti Peygamber için yazılacak olan bir şiirse, o zaman elde ayakta zaman zaman derman kesilir. Bütün kudretinizi orada göstermek istersiniz âdeta.

Yahya Kemal, “*Açık Deniz*” şiirini yazmaya 1910 yılında, Britanya sahilindeki Roscoff şehrinde başlamış. Bu şiiri ancak 15 sene sonra 1925'te bitirmeye muktedir olabilmiş.

Fransa'da bir belediye başkanının çok sevdiği kızı ölüyor. Ünlü bir Fransız şairine diyorlar ki: “*Belediye başkanının kızı için bir mersiye yazsan da, adamcağızın gönlüne su serpsen...*”

Adam kabul ediyor. Ancak sık sık gelip şiirin durumunu soruyorlar. Şair de: “*Daha bitmedi.*” deyip gelenleri başından savuyor. Bir yılı aşkın bir zamandan sonra belediye başkanı da ölüyor. Ahali gelip şaire sitem ediyor: “*Siz e belediye başkanının kızı için şiir yazın dedik, belediye başkanı da öldü, siz hâlâ şiir yazamadınız!*”

Ünlü Fransız şairi şu cevabı veriyor: “*Suç benim değil. Suç, bir şiirin yazılacağı zaman kadar bekleyemeyen belediye başkanındadır.*”

Ben, canı sıkılınca şiir yazanları değil, şiiri sabırla bekleyenleri daha çok önemsiyorum.

Şuara suresi ışığında şair ve şiir

Yerleşik hayatın hüküm sürdüğü her yerde, insanoğlunu değişik şekillerde etkilemiş olan şiir, farklı tanımlamalarla bugüne kadar gelmiştir. Denilebilir ki, şair sayısı kadar şiir tanımı vardır.

Tarihten bugüne, insanları etkilemiş olan şair ve şiir gerçeğinden, Kur'an-ı Kerim de söz etmektedir. 227 ayet olan Şuara suresinin, sadece son dört ayeti şairlerden söz eder. Buna rağmen surenin, "şairler" manasına gelen "şuara" ismini alması, konunun önemini ortaya koymaktadır. Bu yazıda, şair ve şiir konusunu, "Şuara suresi"nin ışığı altında değerlendirmeye çalışacağız.

"Şuara suresi"nin 223 ayeti Mekke'de, şairlerden söz eden son dört ayeti ise Medine'de nazil olmuştur. Surenin, şairlerden söz eden son dört ayetinin meali şöyledir:

"Şairler var ya! Bunların peşine de sapkınlarla çapkınlar düşer/Görmez misin, onlar her vadiye şaşkın şaşkın dolaşırlar/Onlar, yapamayacakları şeyleri söyler/Ancak iman edip güzel ve makbul işler yapanlar, Allah'ı çok zikredip ananlar ve zulme maruz kaldıktan sonra haklarını savunanlar müstesna"

Surenin bu son dört ayeti, şiirden çok şairler için bir çerçeve çizmekte, şairlerin her an düşme ihtimali olan tuzaklara ve tehlikelere dikkat çekmektedir. Ayetlerde yer alan bazı anahtar kelimeler üzerinde durarak, çizilen çerçevenin etrafında dolaşmaya çalışalım.

İlk ayette, "*Bunların peşine sapkımlarla çapkımlar düşer.*" deniliyor. Kur'an-ı Kerim meallerinin birçoğu, aşağı yukarı bu meyandadır. "*Sapıklar ve azgınlar*" şeklinde mana veren meal-ler de vardır. Bu ayette geçen anahtar kelime: "*gâvûn*"dur. "*Gâvûn; dalalette olan, haybet ve hüsrana uğrayan, hevasına boyun eğen*" manalarına gelmektedir. Birçok mealde, bu kelimenin Türkçe karşılığı "*sapkın*" olarak verilmiştir. "*Sapkın*", Türkçe-de "*doğru yoldan ayrılan*" demektir. Bazı mealler, bu kelimenin yerine "*sapık*" kelimesini kullanmayı tercih etmiştir. "*Sapık*" kelimesi de aşağı yukarı bu manadadır.

Bu ayet inince, Hassan bin Sabit, Abdullah bin Revaha ve Kab bin Malik ağlayarak, Allah Resulü'nün huzuruna gelirler. "*Allah, bu ayeti indirdiğinde bizim şair olduğumuzu biliyordu.*" derler. Bunun üzerine Allah Resulü: "*İman etmiş olanlar ve iyi amel işleyenler müstesna*" ayetini okur ve "*İşte bunlar sizlersiniz.*" der.

Ayetteki "*gâvûn*" kelimesinde mündemiç olan "*hevasına boyun eğen*" manası, müfessirlerin bu kelimeyi "*azgın*" şeklinde yorumlamasına kapı aralamıştır. Zira hevasına boyun eğen bir kişinin, şeytanın tuzağına düşmesi ve onun oyuncuğu olması çok kolaydır. Şeytanın yönlendirdiği insan, sapmış ve azmış bir insandır. Kur'an-ı Kerim'in birçok yerinde "*azgınlık, sapıtma ve şeytanın şaşırtması*" manasında, bu kelimenin iştikaklarının/türevlerinin kullanıldığını görmekteyiz.

Şairlerle ilgili ayette, bu kelimenin tercih edilmesi, cahiliye dönemi şiiriyle doğrudan ilgilidir. Cahiliye dönemi şiirinde, üç temel unsurun ağırlıklı olarak varlığı dikkat çeker: Birincisi, o dönem şiirinde shevî duyguları kamçılayacak konulara sık sık yer verilmesi. İkincisi, cahiliye dönemi şairlerinin, şiiri menfaat için övme ve yerme aracı olarak kullanmaları. Üçüncüsü, o dönem şiirinde asabiyetçi, kavmiyetçi unsurların ağırlıklı yer tutması. Bu çerçevede cereyan eden cahiliye dönemi

şürini ve şairini, Kur'an-ı Kerim zemmediyor. İkrime bin Abdullah el Berberî, İki şairin, karşılıklı birbirlerini hicvettiklerini, insanlardan bir grubun birisini, diğer grubun da ötekini desteklediğini, bunun üzerine Allah tealânın, "*Şairlere gelince, onlara da azgımlar uyar.*" ayetini indirdiğini nakleder.

Cahiliye döneminde şairler, gerçekleri görmezden gelip aklın hayalin almayacağı, mantıkla bağdaştırılmayacak sözler peşinde koşuyorlar, en önemlisi menfaat gereği bugün "*ak*" dediklerine ertesi gün "*kara*" diyebiliyorlardı. Bir şair, aldığı bir kese altından dolayı, iyi birisini yerin dibine batırabiliyor, yine menfaat elde ettiği zaman, kötü birisini göklere çıkarabiliyordu. Kur'an, hakikatle bağdaşmayan bu tavrı zemmediyor.

Cahiliye döneminde şair olmak önemli bir işti. Bir kavmin, iyi bir şair çıkarmış olması övünç vesilesiydi. Şairi olmayan kavim, bunun eksikliğini her zaman duyardı. Şairlerin bir sözüyle savaş başlar, bir sözüyle de yıllardır devam eden savaşlar son bulurdu. Güçlü şairlerin en iyi şüirlerinin, Kâbe'nin duvarına asıldığını ve bu şüirlere "*muallâkat-ı seba*" denildiğini biliyoruz.

Ayetlerdeki tertip ve ahenk karşısında şaşırıp bir söz bulamayan müşriklerin, ilâhî kelâma "*şair sözü*" yakıştırmasında bulunmalarından dolayı Kur'an-ı Kerim, şair ve şüir konusuna dikkat çekmiştir. "*Hakka suresi*"nde bu meseleyi âdetâ müşriklerin yüzüne çarpar ve onlara meydan okur. "*O bir şair sözü değildir.*" der.

Şuara suresinin 225. ayetinde ise şöyle denilmektedir: "*Onlar her vadide şaşkın şaşkın dolaşırlar.*" Bu ayette geçen "*yebîmûn*" kelimesi, "*şaşkın şaşkın dolaşmak*" manasındadır. Kelimenin kökü "*b(e)y(e)m(e)*"dir. Bu kelime Arap dilinde, "*nereye gittiğini bilmeden dolaşmak, şaşkınlık*" manasındadır.

Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır, bu ayeti şu şekilde yorumluyor: "*Şairler; eğri-doğru, iyi-kötü her konuya dalar, her vadide otlar, ifadede ne kadar şaşkınlık ve şiddetli arzuya dalarsa o kadar etkili olacağından, her telden çalmak için, iyi-kötü her vadide sarhoş bir şekilde dolaşırlar.*"

Elmalılı'nın, "*otlarlar ve her telden çalarlar*" tabiri oldukça dikkat çekicidir. "*Otlamak*" kelimesinin Türkçemizde, "*menfaat peşinde koşan ve başkalarının sırtından geçinen*" gibi manaları çağrıştırdığını, çağrıştırmının da ötesinde bu manaları ihtiva ettiğini söyleyebiliriz. Zira bir hayvan, bir yerde otlarken, in-siyak dediğimiz güdülüleriyle, menfaatinin peşinde koşar. Bu durumdaki şairi ve şii Kur'an-ı Kerim zemmediyor. Burada karşımıza, şaire ve şiiire dair bir çerçeve çıkıyor. Seyit Kutup, "*Fîzilâli'l Kur'an*" da bu konuyu şöyle ele alır: "*Onlar, gelen tesirlerin yönüne ve muhtelif anlarda kendilerine hâkim olan hislere göre hareket edip dururlar (...) Onlar, hayallerinde ve his âlemlerinde kurdukları dünyalarda yaşarlar ve bununla iktifa ederler. İslâm ise tasavvurların gerçekleşmesini ister ve onun tabakkukuna çalışır (...) Bununla beraber İslâm, bizâtihi şiiir sanatlarına karşı çıkmaz. Karşı çıktığı, şiiir sanatlarının takip ettiği yoldur (...)*"

Mehmet Vehbi, "*Hülâsatü'l Beyan*"da bu konuyla ilgili şunları söyler: "*Şairler, kemal-i hayretle, işlerine yarayan her vadiye giderler ve ağzına gelen her şeyi söylerler. Meselâ, bir kimseyi methettikten sonra zem, zemmettikten sonra methetmekten, tabkirden sonra tazim ve tazimden sonra tabkir etmekten çekinmezler ve efallerinde vaki olan tenakuzdan asla utanmazlar ve sözleriyle de asla hak aramaçlar, işlerine nasıl gelirse öyle söylerler.*"

226. ayet, "*Onlar, yapamayacakları şeyleri söylerler.*" diyor. Bu ayette de yine şaire ve şiiire dair, karşımıza bir çerçeve çıkıyor. İnsanın yapamayacağı şeyleri söylemesini, ilâhî kelâm tasvip etmiyor. Sadece burada değil, başka bir ayette de yine aynı

konuya dikkatlerimizi çekiyor: "Niçin yapmadığımız şeyleri söylüyorsunuz?" diyor. İnsanın, yapmadığı şeyleri söylemesi ya da söylediği şeyleri yapmaması, inandırıcılığı kaybettiren en önemli hususlardan biridir. Sözleriyle davranışları, birbirini tamamlayan kimseler makbuldür. Ancak bu tür kimselere güvenilebilir.

Son ayette ise, "İman edip güzel ve makbul işler yapanlar, Allah'ı çok zikredip ananlar ve zulme maruz kaldıktan sonra haklarını savunanlar müstesna." deniliyor.

Bu ayette birkaç husus üzerinde durulmaktadır. Şairlerin bu kadar zemmedilmesinden sonra, şaire ve şiire dair meselelerin istisnası ortaya konuluyor. Bu istisnaların birincisi, "iman edip güzel işler yapmak"; ikincisi, "Allah'ı sık sık anmak"; bir de, "zulme maruz kalınca kendini savunmak."

Kur'an-ı Kerim'in ortaya koyduğu bu istisnalar, "Şiir bundan ibarettir." manasına gelmez şüphesiz. Bu istisnaları, "Şiir budur." şeklinde anlamak yerine, "Şiirde bunlar göz önünde bulundurulmalıdır." şeklinde anlamak daha doğru olur kanaatindeyiz. Öyleyse şairler, Allah'ın hoşnutluğunu kazanmaya vesile olacak iyi ve güzel işler yapmalı, Allah'ı zikretmelidir. Bu, aynı zamanda şiirin de Allah'ı zikretmesi manasına gelir. Aslında şiirin Allah'ı zikretmesi, şiirin tabiatına en uygun durumdur. Çünkü şiir kadar zikre ve duaya yakın bir söz yoktur. Şiire; fazlalıklardan arınmış, en saf ve en yalın söz nazarıyla bakarsak, böyle bir söz en çok duaya yakışır ve yaklaşıp. Şairlerle ilgili bir başka istisna ise, "zulme uğrayınca kendini savunmak." hakkıdır.

Zulüm, hiçbir coğrafyada, hiçbir şekilde tasvip edilemez ve insana yakışan bir davranış biçimi değildir. Zulüm payidar olmaz. Zalim de öyle... "Zulüm ile abat olanın, abiri berbat olur." atasözümüz, ayet ve hadislerin kültürümüzdeki yansımasıdır.

Şairlere, zulüm karşısında kendini savunma hakkı verilmiştir. Bu istisna şu manaya gelmez: Şiir, sadece bir başkaldırı, bir isyan, bir zulme karşı savaşıma aracıdır. Hayır! Şiirin görevi sadece bu değildir.

İslâm; fazilet duygularından ve gerçeklerden uzak, şeytanî duyguları kamçılayan şiirlere kapılarını kapatmıştır. Bununla beraber Allah Resulü, şair Nabîğa'ya iltifatta bulunmuştur. Nabîğa; Efendimizin huzurunda, "*Şerefimiz göğe çıktı, biz daba üstünü istiyoruz.*" deyince, Efendimiz lâtife suretinde Nabîğa'ya sorar: "*Göğün ötesinde nereyi istiyorsun?*" Nabîğa, "*Cenneti istiyorum.*" der ve başka güzel bir şiirini daha okur. Efendimiz de bunun üzerine, "*Allah senin ağzını bozmasın!*" der. Nabîğa, Efendimizin duasına iki şekilde mazhar olmuştur. Hem güzel şiirler söylemiş hem de yüz yirmi yaşına kadar yaşamasına rağmen ağzından bir tek dişi eksilmemiş; bir rivayete göre de dişi eksilse bile hemen yenisi çıkmış.

Efendimizin ve Kur'an-ı Kerim'in bu mevzudaki tavrı, hakikatperest olmadan yanadır. Hayal, dinen haram olmadığı gibi zararlı da değildir. Tasvîp edilmeyen ve muzır olan, hayalperest olmaktadır. Hayali olmayan insanın şair olması ve şiiri yakalaması muhal gibidir. Hayal, yerine göre ibadet hükmüne geçebilir. Hayal kurmak ve gaye-i hayal peşinde koşmak ayrıdır; hayalperest olmak yine ayrıdır. Birincisi, zararsız hatta gereklidir; fakat ikincisi muzırdır. Hayallerin en önemli özelliği, gerçekleşebilir olmalarıdır. Hayal kurmak; insanın ufkunu açar, ümidini kamçılar; ancak hayalperest olmak, hayalle hakikati karıştırmak demektir. Hayalperest bir kimse, hakikatten uzaklaşır ve böyle bir kimse, kelimenin tam manasıyla şaşkın şaşkın dolaşır. Kur'an, bu tavrı tasvîp etmiyor.

Sadece şiirde değil, bütün edebî eserlerde hardal tanesi kadar da olsa hakikat bulunmalıdır. Her edebî eser; hakikatten

söz etmese bile, hakikat üzerine inşa edilmelidir. Hayal, eseri süsler; yeter ki o eserde zerre miktar hakikat olsun. Temsilî ve hayalî hikâyeciklerle, çok büyük hakikatlerin anlatıldığı bir gerçektir. Yeter ki her hayalin, hakikate dönük bir yüzü olsun. Bediüzzaman, "*Mubakemat*" isimli eserinin "*unsur-u belâgat*" bölümünde; "*Her hayalde, bir hakikat danesi bulunmalıdır.*" der. Bu bakış, aynı zamanda İslâm'ın da edebiyata bakışıdır. Müslüman bir edip (şair ya da nasir) hayalperest davranamaz. Hayalperestliğin ifrat noktalarından biri kabul edebileceğimiz "*fantezi*" peşinde koşamaz.

Fethullah Gülen'in, "*Şuara suresi*"nin 225. ayeti hakkındaki, günümüzle irtibatlı mülâhazası oldukça dikkat çekicidir: "*Nazmın veya nesrin ayrı ayrı vadilerine dalarak, 'romantizm, realizm, rasyonalizm...' deyip, esas mevzuu ve muhtevayı, mana ve gayeyi bir tarafa bırakır, şaşkın şaşkın sağda-solda dolaşırlar.*"

Yeri gelmişken edebî akımların da, bu çerçevede değerlendirilmesi gerektiğini hatırlatıp geçelim. Çünkü Müslüman edibin en büyük ayırt edici özelliği, inandığı değerleri sanata ve fanteziye kurban etmemesidir.

"*Görmedin mi onlar, her vadiye şaşkın şaşkın dolaşırlar.*" ayetini İbn-i Abbas, "*Onlar her boş söze dalarlar.*" şeklinde yorumlar. Hasan Basri bu ayetle ilgili şunları söyler: "*Allah'a yemin olsun ki, onların şaşkın şaşkın dolaştıkları vadileri gördük. Bir keresinde filâncaya sövmeye, başka bir keresinde filâncayı övmeye...*" Katade der ki, "*Şair, bir kavmi batulla över, diğer bir kavmi batulla kötüler.*" Demek ki, doğru ve yanlış meselesinde şairin kendisine bir istikamet belirlemesi önemlidir.

Şairlerin, "*yapmadıkları/yapamayacakları şeyleri söylemesi*" de, üzerinde durulması gereken önemli bir konudur. Bu ayetten dolayı, şairlere had (ceza) uygulanması konusunda, İslâm âlimleri ihtilâfa düşmüştür. Şairler, yapmadıklarını dedikleri

için, onların sözüyle amel etmemek gerektiğini söyleyenler olmuştur. Bu konuya Hazreti Ömer'in yaklaşımı dikkat çekicidir. Hazreti Ömer, İbn-i Nadle'yi, Basra'daki Meysan'a vali tayin etmişti. Bu zat, şairdi. Bir şiirinde şöyle demişti:

"Eğer sen benim has nedimim isen büyüğüyle beni sula. Ağzında tülbent olan şu küçüğüyle beni sulama/Yıkılmış bir köşkte sobbet etmemiş herhalde müminlerin emirinin hoşuna gitmeyecektir."

Bu söz, Hazreti Ömer'e ulaştığında, Hazreti Ömer: *"Evet, Allah'a yemin olsun ki, bu benim hoşuma gitmiyor. Ona kim rastlarsa haber versin ki, ben onu valilikten azlettim."* demiştir. Daha sonra İbn-i Nadle, Hazreti Ömer'in yanına geldiğinde, ona ciddi sitemde bulunur: *"Ben bir yudum bile içki içmiş değilim. Ağzımdan böyle bir söz kaçverdi."* der. Hazret-i Ömer şu cevabı verir: *"Evet, ben de bunun böyle olduğuna inanıyorum. Ancak böyle bir söz söylediğin için seni yine de azletiyorum."* Hazreti Ömer, İbn-i Nadle'yi azletmesine rağmen, ona içkiden dolayı had (ceza) uygulamamıştır.

Bütün bunlardan anlaşılıyor ki, bu ayet nazil olduktan sonra da şairler, *"yapmadıklarını söylemeye"* devam etmişlerdir. Şairler, her zaman yaptıkları şeyleri mi söylemeliler? Hayır! Yapılmayan şeylerin yapılmış gibi söylenmesi kadar, yapılan şeylerin söylenmesi de tasvip edilmeyen bir husustur. Burada şiirin ne söylediğinden ziyade, nasıl söylediği önemlidir.

Şiir, bir bakıma *"sözü güzel ve farklı söyleme sanatı"*nın adıdır. Allah, Kur'an-ı Kerim'de doğrudan: *"Şairler, kelimelere farklı manalar yüklemesinler, mübalağa yapmasınlar, kelime oyununa başvurmasınlar, alışılmış dilin dışında, anlaşılmayan bir dille konuşmasınlar."* buyurmuyor. Demek ki bu hususlar, şair ve şiir için doğrudan yasaklanmamıştır. Şair, kelimelere farklı manalar yükleyebilir, kelime oyunlarına yer yer başvurabilir, mübalağa da yapabilir. Ne var ki, yalan söyleme hakkına sahip değildir. Yalan söylemek, aslında bir hak da değildir. Şair, yapmadığı şeyi söylememelidir.

Sonuç olarak, ayetin şairleri ikaz etmesi, İslâm'da şiirin yasak olduğu manasına gelmez. Söz konusu ayetlerden, bu şekilde mana çıkaran İslâm âlimi olmamıştır. Ayetlerin nazil oluşundan bugüne kadar birçok büyük zat ve Allah dostu, bizzat şiire ilgi duymuş ve bizzat şiir yazmıştır. Öyleyse söz konusu ayetlerde üzerinde durulan ve dikkat çekilen konu bizzat şiir değil, şiirin muhtevasıdır.